

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS

Avaliku õiguse instituut

Erica Kaldre

TÕENDITE UURIMISE TÄHENDUS EUROOPA RIIKIDE
KRIMINAALMENETLUSÕIGUSES.

Magistritöö

Juhendaja
Harjumaakohtu kohtunik Karin Olentšenko

Tallinn 2013

SISSEJUHATUS

Töö teema aktuaalsus. Teadaolevalt on olemas kaks põhilist õigusüsteemi, kriminaalmenetluse peamisi vorme: kontinentaal-euroopa ja anglo-ameerika vorm - vastavalt sellele, milline õigusüsteem on omaks võetud vastavas riigis.

Kriminaalmenetluse, sealhulgas tõendamisõiguse analüüsi üritan ma teha Prantsuse, Saksamaa, Inglismaa, Belgia ja Taani näitel, kuna just need riigid töötasid ajaloolise arenemise käigus välja ning säilitasid selle olemuse ja eripära, levitades seda Euroopa teistesse riikidesse.

Näiteks, Prantsusmaa kriminaalmenetlus on klassikalise kontinentaalse, niinimetatud kriminaalmenetluse segamudeliks, mis tuli Euroopasse feodalismi ajastu inkvisitsioonilise menetluse asemele.

See mudel realiseeriti esimest korda kuulsas Prantsusmaa 1808.aasta kriminaalmenetluse koodeksis (Napoleoni koodeks¹), mis kehtis mõningate muudatustega 150 aastat. Selles kinnistati sellised kriminaalmenetluse tähtsad põhimõtted nagu „keeld halvendamise poole“, kohtunike sõltumatus, kohtumenetluse avalikkus ja teised.

Prantsuse teadlased põhjustasid palju aastaid kriminaalmenetluse teaduse arengu Euroopas. Prantsuse mudeli võtsid vastu Austria, Itaalia, Venemaa, Hispaania ja paljud teised riigid.

1959.aastal võeti Prantsusmaal vastu uus kriminaalmenetluse koodeks², mis sisaldab üle 800 paragrahvi ja mida iseloomustab seadusandliku tehnika kõrge tase. See koosneb viiest raamatust: esimeses on selle eesmärgiks eeluurimise menetluse reguleerimine, ülejäänud neli on pühendatud kriminaalasjade arutamise kohtustadiumidele ja kohtuotsuse täitmisele.

Sellele kriminaalmenetluse vormile on iseloomulik täpne piiritlemine kaheks peamiseks staadiumiks: kohtueelne (eel-) menetlus (juurdlus ja eeluurimine) ning kohtulik arutamine, mida tehakse avalikkuse tingimustes ja poolte võistlevuse põhimõtte järgimisega.

Mis puudutab Saksamaad, siis selle riigi kriminaalmenetlusõigus on Euroopas üks stabiilsemaid. Saksamaal võeti kriminaalmenetluse koodeks vastu 1887.aastal ja nüüd see kehtib 07.aprilli 1987.a redaktsioonis³. Selles leidsid kajastamist XIX sajandi kriminaalmenetluse reformi üldised demokraatlikud ideed, mis said oma arengu 1848.aasta kodanliku revolutsiooni võidu tagajärjel. Saksamaa kriminaalmenetlusele mõjus positiivselt ka Prantsusmaa

¹West's Encyclopedia of American Law. Napoleonic Code. 2005. Arvutivõrgus: <http://www.encyclopedia.com>.

²Rencchi, J-F, «Code de procédure pénale», Dalloz, 2005, lk 98.

³M. Bohlander. The German criminal code: a modern English translation. Oxford: Hart 2008, lk 54.

Kriminaalmenetluse koodeks (Napoleoni 1808.aasta koodeks). Jutt käib sellistest põhimõtetest nagu kohtunike sõltumatus, süüdistuse ja asja lahendamise funktsioonide jaotamine, iseseisva prokuratuuri loomine; kohtuliku arutamise avalikkus ja suulisus, kriminaalõigusemõistmises rahva esindajate osavõtt; „keeld halvendamise poole“; tõendite vaba hindamine, isikuõiguste ja –vabaduste kaitse kuritarvitamise ja omavoli eest kriminaalkohtumenetluses.

Inglismaa kriminaalmenetlust peetakse kapitalismi ajastu klassikaliseks menetluseks, kuna selles tekkisid esmakordselt paljud fundamentaalsed instituudid, mis said menetlussüsteemide omandiks.

Inglismaa kriminaalmenetluses uuritakse tõendeid nende usaldusvääruse ja lubatavuse suhtes. Tõendite uurimise järjestus on selline:

- 1) süüdistuse poolt esitatud tõendid;
- 2) kaitsja poolt süüdistuse ümberlukkamiseks esitatud tõendid.

Võrreldes kriminaalmenetluses tõendite esitamise instituute erinevate riikiide näitel on vaadeldud ka Eesti kriminaalmenetluses esitavate tõendite reegleid ja struktuuri. Omapärased tõendite allikad ja sarnased tõendite liigid on üle vaadatud võrdlevas kontekstis ning on püütud ära määratleda kriminaalmenetluses tõendamise esitamise viis, mis peab süüdimõistva kohtuotsuse tegemisel olema tuvastatud. Põhiseaduse § 22 lg 2⁴ ja Kriminaalmenetluseadustik⁵ § 7 lg 2 kohaselt ei ole keegi kohustatud kriminaalmenetluses tõendama oma süütust. Seega peab isiku süüd kriminaalmenetluses tõendama süüdistusfunktsiooni kandev prokurör või uurimisasutus kes on tulenevalt KrMS § 211 lg-st 2 kohustatud välja selgitama ka süüdistatavat õigustavad asjaolud. Kohtueelses menetluses selgitavad uurimisasutus ja prokuratuur kahtlustatavat ja süüdistatavat õigustavad ja süüstavad asjaolud. Muu hulgas peab prokuratuur vastavate asjaolude ilmnemisel analüüsima ka õigusvastasust välistavate asjaolude esinemist.

Lähimalt on vaadeldud isikulised ja esemelised tõendid, ehk ütlused ja eeluurimisel saadud uurimismaterjal, on algsed või tuletatud tõendite liigid. Siinkohal tuleb märkida, et 2011.a. jõustunud muudatustega KrMS-s reguleeritakse § 66 lõikes 2 prim.⁶ tunnistaja ütlusi tõendamiseseme nende asjaolude kohta, millest ta on saanud teadlikuks teise isiku vahendusel. Tunnistaja ütlus tõendamiseseme nende asjaolude kohta, millest ta on saanud teadlikuks teise isiku vahendusel, ei ole tõend, välja arvatud kui:

- 1) vahetat tõendiallikat ei saa üle kuulata käesoleva seadustiku § 291 lõikes 1 nimetatud põhjusel;

⁴Eesti Vabariigi Põhiseadus, [RT 1992, 26, 349](#). Jõustunud 03.07.1992.

⁵Kriminaalmenetluse seadustik (edaspidi KrMS) [RT I 2003, 27, 166](#). Jõustunud 01.07.2004.

⁶KrMS § 66 lg 2¹[RT I, 23.02.2011, 1](#). Jõustunud. 01.09.2011.

- 2) tunnistaja ütluste sisuks on teiselt isikult kuuldu vahetult enne rääkimist tajutud asjaolude kohta juhul, kui nimetatud isik oli rääkimise ajal veel tajutu mõju all ning puudub alus arvata, et ta moonutas tõde;
- 3) tunnistaja ütluste sisuks on teiselt isikult kuuldu, milles sisaldub kuriteo toimepanemise omaksvõtt või mis oli muul viisil ilmselgelt vastuolus rääkija huvidega;
- 4) tunnistaja ütluste sisuks on ühiselt toimepandud kuriteo asjaolud. Omakorda KrMS § 291 lg 1 täiendab ja seab eelduse § 66 lg 2¹ kohaldamisele. Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud juhul lubab kohus tõendina esitada varasemaid ütlusi, kui ütlused on deponeeritud käesoleva seadustiku §-s 69¹ sätestatud korras või kui varasema ülekuulamise viis abistamistaotluse alusel läbi välisriigi pädev asutus ja isikut ei ole võimalik kuulata üle kaugülekuulamise teel.

Otsese tõendi faktilised andmed ning kaudsed tõendid saavad olla tuletatud tunnistaja ütluste põhjal, kuid ei tähenda veel seost kuriteo toimepanemise ajaga. Nii kaudsed kui otsesed tõendid tuleb põhjalikult kontrollida ning ei saa eelistada üht teisele.

Alibit, rõõna ja eneserõõna võib nimetada tõendi eriliigiks. Alibi esitamisel peab süüdistatav tõendama, et ta viibis kuriteo toimepanemise ajal mujal ega saanud seega viibida kuriteo toimepanemise kohas. RKKKo 3-1-1-85-07⁷ «Juhul, mil süüdistatav otsustab end kaitsta aktiivselt, peab ta ise esitama tõendid oma väidete õigsuse kinnitamiseks või vähemalt looma menetlejale reaalse võimaluse nende väidete kontrollimiseks. Kui end aktiivselt kaitsev süüdistatav jätab esitamata oma väidete õigsust kinnitavad tõendid ega loo reaalselt võimalust nende väidete kontrollimiseks, pole alust rääkida süüdistusversiooni suhtes tekkinud kahtlustest, mida tuleks tõlgendada süüdistatava kasuks». Tegemist on olukorraga, kus süüdistatav peab esmalt end kaitsma ja seejärel süüdistuse esitaja selle ümberlukkama.

Rõõnaga on tegemist siis, kui tekib veendumus, et isik on andnud ütlusi eesmärgiga süüdimõistva otsuse tegemiseks kaassüüdistatava isiku suhtes. Riigikohus oma otsuses III-1/1-35/94⁸ leidis, et «Rõõn kui süüdistatava või kaaskohtualuse ütluse eriliik ei erine oma tõendusliku jõu ja tähtsuse poolest teistest tõenditest. Rõõnaks ei saa lugeda mitte igasuguseid

⁷Riigikohtu kriminaalkolleegiumi Kohtuotsus 3-1-1-85-07. Kriminaalasi Siim Reimanni süüdistuses KarS §121 järgi. 18. Detsembril 2007.a.

⁸Riigikohtu kriminaalkolleegiumi Kohtuotsus III-1/1-35/94. Kriminaalasi J. Vastsilo süüdistuses KrK §-de 100, 207 lg.1; E. Pavljutsenko süüdistuses KrK §-de 17 lg.6 ja 100, 184 lg.2 ja 207 lg.1; J. Pelihi süüdistuses KrK §-de 17 lg.6 ja 100; A. Petsnikovi süüdistuses KrK § 181 ning J. Stutsi süüdistuses KrK § 181 süüdimõistetu E. Pavljutsenko ja tema kaitsja kassatsioonkaebuse alusel. 16. Septembril 1994.a.

süüdistatava ütlusi lähtudes üksnes ta protsessuaalsest seisundist, vaid ainult kohtu poolt hinnatud ütlusi. Rõõna sisuks on teise isiku alusetu süüstamine. Alles süüdistatava või kohtualuse ütluste hindamise tulemusel ja teiste tõenditega kõrvutamisel jõuab kohus järeldusele, kas neid ütlusi saab käsitleda rõõnana».

Töö esemeks on tõendite instituut Euroopa Liidu (Eesti Vabariigi, Prantsusmaa, Saksamaa, Inglismaa, Belgia, Taani) riikide kriminaalmenetluses.

Töö objektiks on ühiskondlikud suhted, mis tekivad kriminaalmenetluse osaliste vahel Euroopa liidu tõendamisõiguse vallas (Eesti Vabariigi, Prantsusmaa, Saksamaa, Inglismaa, Belgia, Taani näitel).

Töö eesmärgiks on tõendite eripära uurimine Euroopa Liidu riikide kriminaalmenetluses (Eesti Vabariigi, Prantsusmaa, Saksamaa, Inglismaa, Belgia, Taani näitel).

Töö ülesanded:

- 1) uurida tõendamise mõistet ja selle elemente;
- 2) vaadelda tõendite allikaid ja klassifikatsiooni;
- 3) vaadelda tõendeid Inglismaa, Belgia ja Taani kriminaalmenetluses;
- 4) analüüsida tõendeid Prantsusmaa ja Saksamaa kriminaalmenetluses;
- 5) teha Euroopa Liidu kriminaalmenetluse tõendite võrdlev iseloomustus.

Metodoloogiliselt rajaneb töö sotsiaalsete ilmingute kaasaegsete saavutuste tundmaõppimisel, aga ka dialektilisel, loogilis-juriidilisel, süsteemsel ja õiguslikult võrdleval uurimise meetodil.

Töö struktuur. Töö koosneb sissejuhatusest, kolmest jaost alajaotustega, järeldustest ja kasutatud kirjandusest.

1. JAGU TÕENDITE TEOORIA KRIMINAALMENETLUSES

1.1 Tõendamise mõiste ja selle elemendid

Tõendamine kriminaalmenetluses on subjektide tegevus kriminaalmenetluses tõendite kogumisel ning tõendite ja nende menetluslike allikate hindamisel, samuti selle alusel konkreetsete teeside sõnastamisel ja nende põhjendamiseks argumentide esitamisel. Nagu objektiivne tõde tervikuna, nii ka omaette asjaolud tuvastatakse uurimisorganite, prokuröri ja kohtu poolt vaid kriminaalmenetlusliku tõendamise teel.

Tõendamine – see on seadusega reguleeritud tegevus tõendite kogumisel, kontrollimisel ja hindamisel nende asjaolude tuvastamise eesmärgil, millel on tähtsus asjade seadusliku, põhjendatud ja õiglasel otsustamisel. Tõendamist teostab oma volituste piires isik, kes viib läbijuurdlust – uurija, prokurör ja kohus. Tõendamisel on õigus osaleda süüdistatav, kaitsja, kahtlustatav, aga ka kannatanu, tsiviilhageja, tsiviilkostja ja nende esindajad.

Tõendite kogumisele ja kontrollimisele kaasatakse eksperte, spetsialiste, manukaid ja teisi isikuid, kes seadusega kehtestatud korras täidavad konkreetseid menetluslikke kohustusi. Tõendite kogumist ja kontrollimist tehakse seadusega ettenähtud ülekuulamiste, vastastamiste, äratundmiseks esitamise, võetuste, läbiotsimise, ekspertiiside ja kohtulike toimingute tegemise teel⁹.

Kohtueelsetel staadiumidel teostavad tõendite kogumist uurimis- ja muude toimingute juurdleja, uurija, prokurör. KrMS § 212 sätestab uurimisalluvust kohtueelses menetluses ning määrab kohtueelset menetlust toimetavate uurimisasutused¹⁰.

⁹U. Krüger. Kriminaalmenetlus: Tõendamine Kohtueelses Menetluses. Üldkäsitlus. Tallinn 2006, lk 21.

¹⁰ KrMS § 212. Uurimisalluvus.

(1) Kohtueelset menetlust toimetavad Politsei- ja Piirivalveamet ning Kaitsepolitsei, kui käesoleva paragrahvi lõikes 2 ei ole sätestatud teisiti. [RT I, 29.12.2011, 1 - jõust. 01.01.2012] (2) Lisaks käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud uurimisasutustele toimetavad kohtueelset menetlust ka: 1) [kehtetu - RT I 2009, 27, 165 - jõust. 01.01.2010] 2) Maksu- ja Tolliamet maksualases ja tollieeskirjade rikkumise kuriteos; 3) Sõjaväepolitsei kaitseväeteenistusosalases kuriteos ja sõjakuriteos; [RT I 2008, 35, 212 - jõust. 01.01.2009] 4) [kehtetu - RT I 2003, 88, 590 - jõust. 01.07.2004] 5) Konkurentsiamet konkurentsialases kuriteos; 6) Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla vanglas toimepandud ja kinnipeetava poolt toimepandud kuriteos; [RT I, 23.02.2011, 1 - jõust. 01.09.2011] 7) Keskkonnainspeksioon keskkonna ja loodusvarade kaitse ning kasutamise nõuete rikkumise kuriteos. [RT I, 23.02.2011, 1 - jõust. 01.09.2011] (3) [Kehtetu - RT I, 23.02.2011, 1 - jõust. 01.09.2011] (4) Politsei- ja Piirivalveameti ning Kaitsepolitsei vahelise uurimisalluvuse kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega. [RT I, 29.12.2011, 1 - jõust. 01.01.2012] (5) Prokuratuur võib otstarbekusest lähtudes muuta oma määrusega käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 sätestatud uurimisalluvust konkreetses kriminaalasjas. [RT I 2009, 27, 165 - jõust. 01.01.2010]

KrMS § 213¹¹ määrab eraldi prokuratuuri pädevus kriminaalmenetluses, siinjuures saab välja tuua prokuratuuri pädevuse muuhulgas võrdsustamine uurimisasutusega.

On tõenäoline, et tõendamistegevus eeluurimisel ja kohtus on erinevad. Uurija kogub tõendeis selleks, et tuvastada, kas sündmus oli kuritegu, ja kes milliseid tegusid toime pani. Uurija ja prokurör otsustavad, kas tõendeid on kogutud piisavalt asja arutamiseks kohtus. Kohtus uuritakse poolte esitatud tõendeid, saamaks vastust küsimusele: kas süüdistatava süülisus on tõendatud jne.

Kohus, säilitades objektiivsuse ja erapooletuse, loob pooltele asja igakülgse ja täieliku uurimise vajalikud tingimused, aga samuti lahendab tõendite uurimise käigus küsimused, mis tal tekivad. Kohus (kohtunik) tagab tõendamise nõuetekohase protseduuri, kuid ta ei ole kohustatud kasutusele võtma süüdistaja esitatud meetmeid tõendite täiendamiseks või selleks tagastama asja täiendavaks juurdluseks.

Tõendusliku tegevuse käigus peab olema tagatud kodanike ja juriidiliste õiguste ja seaduslike huvide kaitse¹².

¹¹ KrMS § 213. Prokuratuur kohtueelses menetluses

(1) Prokuratuur juhhib kohtueelset menetlust, tagades selle seaduslikkuse ja tulemuslikkuse ning on pädev: 1) vajaduse korral tegema menetlustoiminguid; [RT I 2004, 46, 329 - jõust. 01.07.2004] 2) viibima menetlustoimingu juures ja sekkuma selle käiku; 3) lõpetama kriminaalmenetlust; 4) tutvumiseks ja kontrollimiseks välja nõudma kriminaaltoimiku materjali ja muu materjali; 5) andma uurimisasutusele korraldusi; 6) tühistama ja muutma uurimisasutuse määrusi; 7) kõrvaldama uurimisasutuse ametniku kriminaalmenetlusest; 8) muutma kriminaalasja uurimisalluvust; 9) tunnistama kohtueelse menetluse lõpuleviiduks; 10) nõudma uurimisasutuse ametnikult menetluse asjaolude kohta suulisi ja kirjalikke selgitusi; 11) tegema kriminaalhooldusosakonna juhatajale ülesandeks nimetada kriminaalhooldusametnik; 12) täitma muid käesolevast seadustikust tulenevaid ülesandeid kohtueelses menetluses.

(2) Käesoleva paragrahvi lõike 1 punktides 1 ja 2 nimetatud õiguste teostamisel on prokuratuuril uurimisasutuse õigused.

(3) Kui prokuratuur sedastab uurimisasutuse ametniku käitumises kohtueelse menetluse toimetamisel distsiplinaarsüüteo tunnused, teeb ta distsiplinaarkaristuse määramiseks õigustatud isikule kirjaliku ettepaneku alustada distsiplinaarmenetlust uurimisasutuse ametniku suhtes. Distsiplinaarkaristuse määramiseks õigustatud isik on kohustatud prokuratuurile teatama kirjalikult ja põhjendatult ettepaneku lahendamise tulemustest ettepaneku saamisest alates ühe kuu jooksul.

(4) Alaealise kahtlustatava korral on prokuratuur kohustatud tegema kriminaalhooldusosakonna juhatajale ülesandeks nimetada kriminaalhooldusametnik.

(5) Riigi peaprokurör võib anda kohtueelse menetluse seaduslikkuse ja tulemuslikkuse tagamiseks prokuratuurile ja uurimisasutustele üldiseid juhiseid. Uurimisasutustele suunatud juhised koosõlastatakse selle uurimisasutuse juhiga, mida juhised puudutab. [RT I 2004, 46, 329 - jõust. 01.07.2004]

(6) Kõrgemalseisev prokurör võib prokurörielt nõuda menetluse asjaolude kohta suulisi ja kirjalikke selgitusi ning võib oma määrusega tühistada prokuröri ebaseadusliku või põhjendamatu määruse, korralduse või nõude. Kõrgemalseisva prokuröri määruses esitatud seisukohad õigusnormi tõlgendamiseks ja kohaldamiseks on prokuröri kōnealusel kriminaalmenetluses kohustuslikud. [RT I, 23.02.2011, 1 - jõust. 01.09.2011]

(7) Kui uurimisasutus ei pea prokuratuuri antud korralduse täitmist rahaliste vahendite puudumise tõttu või muul mõjuval põhjusel otstarbekaks, teatab uurimisasutuse juht sellest riigi peaprokuröri, kes otsustab korralduse täitmise, teavitades sellest justiitsministrit. [RT I 2004, 46, 329 - jõust. 01.07.2004]

¹²U. Krüger, lk 55.

Tõendamisel on keelatud teha kodanike elule või tervisele või nende au ja väärikust rikkuvaid toiminguid, välja pressida ütlusi, arvamusi, dokumentide või väljaandmist vägivalda, ähvarduste, pettuse või muule ebaseaduslikul teel. Need ja teised tõendamise reeglid määratakse kindlaks ka üksikute menetlustoimingute suhtes.

Menetluse igal staadiumil, vastavalt selle konkreetsele ülesandele ja menetlusvormile, on tõendamisel omad erisused, omad iseloomulikud jooned. Tõendamise tulemusi võivad olla ettenähtud vaid antud staadiumi otsuse jaoks.

Tõenduslik tegevus kriminaalmenetluses ei piirdu sündmuse asjaolude tundmaõppimisega kriminaalmenetluse ühe subjekti poolt, näiteks uurija poolt. Asja kõik faktilised andmed peavad olema fikseeritud menetluslikus vormis, mis tagaks kõigi kriminaalmenetluse tegevuse subjektide võimaluse nendega tutvuda ja looks saadud andmete usaldusväarsuse garantii. Seetõttu on tõendamisprotsessil tundmaõppimise iseloom. Tõendusliku menetluse tõestav pool on väljendatud tõendite kogumise, kontrollimise ja hindamise nõuetes. Üldtuntud fakte (näiteks ajaloolise sündmuse kuupäev) või üldteada asjaolusid või kohtu tuvastatud fakte kasutatakse kriminaalmenetluses ilma tõendamata, kui ei teki kahtlusi nende usaldusväarsuses (näiteks teises asjas jõustunud kohtuotsusega tuvastatud faktid).

Niisis, järelduste tegemise aluseks tõenduslikus tegevuses on faktiliste andmete kogum, mis koosneb erineval viisil saadud ning oma loomult erinevatest andmetest¹³.

Tõendamine toimub praktilise tegevuse ja ajutegevuse koostoimes. Tõendamine on tundmaõppimise tegevus, millele on iseloomulik emotsionaalse ja ratsionaalse, objektiivse ja subjektiivse, vahetu ja vahenditu ühtsus.

Tõendamistegevuse kõik elemendid - tõendite kogumine, kontrollimine ja hindamine on omavahel lahutamatu seotud, kulgevad koos menetluse kõikidel etappidel just nendes protsessuaalsetes vormides, mis on omased vastava etapi ülesannetele ja menetluskorrale.

Kriminaalasjas tõendamisesemesse kuuluvate asjaolude tundmaõppimist saab teha andmete, vahetult nende asjaolude kohta teabe saamise teel (näiteks tunnistajate-pealtnägijate ütlused, süüdistatava ütlused tema tegevuse kohta) või järelduste loogilise ülesehitamise teel teadaolevatest asjaoludest teadmata asjaoludeni.

¹³С. Шейфер. Следственные действия. Система и процессуальная форма. Москва 1981, lk 198.

Esimesel juhul, kui uurija ja kohtu peamine ülesanne seisneb teadaantud andmete usaldusväärsuse tuvastamises, toimub tõendamine otseste tõendite alusel, et tunnistada konkreetset tõendit, mis kuulub tõendamisesesse, tuvastatuks ja tõendatuks.

Teisel juhul on vaja tõendamisel kaudsete tõendite abil tuvastada alguses saadud andmete usaldusväärsust, nende alusel tuvastada ühed või teised faktid (tõendatavad), aga seejärel, nende faktide kogumi alusel teha järeldus mingi tõendamisesemesse kuuluva asjaolu olemasolu (või puudumise) kohta. Siin tuleneb tõendamine tuvastatud faktidest, millede on tõenduslik tähtsus, s.t. süsteemis „faktilt faktile“.

Selles mõttes eristatakse tõendamise mõttes on kaks tundmaõppimise teed: informatiivne ja loogiline.

Tavaliselt sisaldab tõendamise loogiline tee hulganisti tõendite “alasüsteeme“, mis on omavahel seotud. Need võivad olla elementaarsed tõendamisaktid deduktiivses vormis. Teaduses nimetatakse neid „tõenduslikeks faktideks“. Näiteks klaasil kahtlustatava sõrmejälgede avastamise faktist tuleb teha ühetähenduslik järeldus selle kohta, et kahtlustatav puudutas seda klaasi.

Paraku ei saa mitte iga järeldus tuvastatud fakti kohta olla rajatud traditsioonilistele reeglitele ja loogikale, mis põhineb süllogismidel. See on seletatav sellega, et ei ole selliseid universaalseid ja üldisi sätteid, mis alati viiksid tuvastatud faktide alusel ühesele järeldusele. Näiteks, kui asja leidmine selle isiku juures, keda kahtlustatakse, igal juhul tähendaks seda, et see isik on asja varastanud, siis iga konkreetse juhtumi puhul järelduse asja varastamise kohta peaks tegema faktist, et asi leiti isiku juurest, keda kahtlustatakse.

Kuid toodud näide (kui asi leitakse isiku juurest, keda kahtlustatakse, siis tähendab see seda, et isik selle asja varastas) ei saa olla ainuõige iga sarnase juhtumi puhul, sest isik võis asja leida, osta või võidi talle sokutada.

Kuna arvamus tõendite kogumi tõendamisjõu tähenduse kohta ei saa olla formaalne, siis kasutatakse kriminaalmenetluses tõendamisel tõenäoliste järelduste loogikat, mis opereerib sellistele kategooriatega nagu „enam (vähem) tõenäoline“, „enam usutav“.

Seda liiki järeldused domineerivad asjas järelduste ülesehitamisel kaudsete tõendite alusel.

Asjas kõikide kaudsete tõendite süsteemis kasvab iga eraldivõetud tõendi tähendus, nende kattumine on ebatõenäoline, aga kõikide tõendite kogum suurendab igauhe tähtsust nende hulgast ja nende õigel kasutamisel viib kindlate ja usaldusväärsete järeldusteni.

Usaldusväärseks tunnistatakse teadmine, mis on saadud tõendite kogumise, kontrollimise ja hindamise tulemusel vastavalt seadusega täpselt kindlaksmääratud reeglitele ja see, mis ei kutsu esile kahtlusi oma põhjendatuses. Seadus lubab teha süüdimõistvat kohtuotsust vaid juhul, kui kohtualuse süüilisus on tõendatud, s.t. on põhjalikult kontrollitud ja kinnitatud piisavate tõenditega, millistes ei ole alust kahelda. Seadus nõuab süüdimõistva otsuse usaldusväärsust. Selles mõttes kasutatakse menetluslikus teoorias võrdväärselt nii kohtuotsuse usaldusväärsuse, kui ka tõesuse mõistet. Näiteks venemaa õigusala kirjandus märgib:, et kohtu järelduste usaldusväärsus arutatava kriminaalasja asjaolude kohta on sama, mis selle järelduse tõesus. Usaldusväärsust vastandatakse tõenäolisusele, oletusele. Seetõttu seadus ütleb, st süüdimõistev kohtuotsus ei või olla rajatud oletustele.¹⁴

Eksisteerivad erinevad nõuded, mida seadus esitab erinevate otsustuste tegemisel ühel või teisel menetluse etapil. Nii piisab kriminaalasja alustamisel, kahtlustatava kinnipidamisel tõenäosusest ja kuriteo toimepanemise oletamisest, aga süüdimõistva kohtuotsuse langetamiseks peavad olema kuritegu ja selle toimepannud isik tuvastatud usaldusväärselt, kahtluset. Süütuse presumptsiooni võib ümber lükata ainult süü usaldusväärsete tõenditega, seetõttu tõlgendatakse kõiki muutumatuid kahtlusi isiku süüilisuses ainult süüdistatava kasuks.

Niisiis, kriminaalmenetluses on tõendamine kriminaalmenetlusõiguse normidega reguleeritud protsess tõeste teadmiste saamiseks kuriteo sündmustest ja asjaoludest. Kriminaalmenetluses ei läbi seda teed selle kõikidel etappidel mitte kõik osalised.

Ühtede jaoks on tõendamises osalemine piiratud tähtsa, kuid ainsa menetlusliku funktsiooniga, näiteks legaliseerimisega, nagu tunnistaja, eksperdi poolt arvamuse andmisega jne.¹⁵

Teised käivad läbi toimepandud kuriteo asjaolude tundmaõppimise täielikult, alates tõendite kujundamisest kuni nende kohase menetlusliku kasutamiseni. Just nende tegevus moodustabki kriminaalasjas tõendamisprotsessi sisu täies mahus.

¹⁴С. Строгович. Курс советского уголовного процесса. Москва 1958, lk. 74.

¹⁵W. Wilson. Central Issues in Criminal Theory. Oxford: Hart Publishing 2002.

1.2 Tõendite klassifikatsioon

Kriminaalmenetluse tõendid on faktilised andmed, mille alusel juurdlusorgan, uurija ja kohus tuvastavad seadusega ettenähtud korras ühiskonnaohtliku teo, selle teo toimepannud isiku süülisuse ja muude asjaolude olemasolu või puudumise, mis on tähtis asja õige lahendamiseks.

Mõned autorid eristavad täpselt ja järjepidevalt tõendeid faktiliste andmetena ja nende menetluslike allikatena: kannatanu, tunnistaja, kahtlustatava, süüdistatava seletusi, eksperdi arvamust, uurimis- ja kohtutoiminguid, volitatud organite poolt jälitustegevuse alusel on koostatud protokolle vastavate lisadega, muid dokumente.

Õigusalasest kirjanduses kasutatakse tõendamise mõistet, mille kohaselt faktilised andmed ja nende menetluslikud allikad moodustavad lahutamatu ühtsuse ja kuuluvad tõendamise mõiste hulka.

Kriminaalmenetlusliku tõendi mõiste erineb tõeni mõistest loogikas: „Tõend – see on igasuguse süüdimõistmise põhjendamise loogiline operatsioon teiste tõeste ja sellega seotud otsustustega“. Tõendamine koosneb kolmest elemendist:

- teesidest (otsustus, mille tõesust põhjendatakse argumenteerimise protsessis);
- argumentidest (tõendi agumentidest või põhjenditest – need on algteoreetilised või –faktilised seisukohad, mille abil põhjendatakse teesi);
- demonstratsioonist (see on loogiline seos argumendi ja teesi vahel).

Loomulikult, loogilisest mõttes ka kasutatakse tõendeid laialdaselt kriminaalmenetluses, eriti menetluslike otsustuste (määruste, otsuste) tegemisel.

Faktid on sündmused, tegelikkuse ilmingud, mida ei või „asjaga ühendada“. Seetõttu opereerivad uurija, prokurör ja kohtunik kriminaalasja tõendamisel andmetega nendest sündmustest ja tegelikkust reaalsusest, mis on fikseeritud ülekuulatud isikute ütlustes ja muudes tõendiallikates¹⁶.

Isegi uurija või kohtunike poolt faktide ja asjaolude vahetel käsitamisel uurimis- ja kohtulike toimingute (vaatlus, läbivaatus jne.) tegemisel menetluse käigus, kasutavad nad lõppkokkuvõttes neid kriminaalmenetluse tõenditena, mitte nende faktidena, vaid andmetena nende kohta, mis on fikseeritud seadusega kehtestatud korras protokollides uurimistoimingute kohta ja kohtuistungis protokollides.

Tõendite selge ja järjepidev piiritlemine faktideks, andmeteks, asjaoludeks ja nende protsessuaalseteks allikateks on teoreetiliselt põhjendatud, sest vastab täielikult seadusele ja praktika vajadustele.

¹⁶ С. Строгович, lk 110.

Süüdistusakti koostamisel on süüdistaja kohustatud selle kirjeldavas osas ära märkima asja tehjolud nii, nagu need tuvastati kohtueelsel uurimisel, koht, aeg, viisid ja kuriteo tagajärjed, mis on asjas kogutud, ning andmed kannatanu kohta; iga süüdistatava ütlused talle esitatud süüdistuse olemuse kohta, põhjendused, mida ta on esitanud enda kaitseks ja nende kontrollimise tulemused, tema karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude olemasolu. Süüdimõistva kohtuotsuse põhistavas osas peavad olema märgitud tõendid, milledele on rajatud kohtu järelalus iga kohtualuse suhtes ühes motiivide äramärgimisega, milledega kohus lükkab ümber teised tõendid.

Kõige levinumaks on tõendite järgmine klassifikatsioon:

- 1) sõltuvalt suhtumisest asjaolusse, mis kuulub tõendamisele: otsesed ja kaudsed;
- 2) sõltuvalt vastutust kergendavatest või raskendavatest asjaoludest: süüdistavad ja õigustavad;
- 3) andmete allika järgi (selle asjaolu järgi klassifitseeritakse nii tõendeid kui nende allikaid): esmased ja tuletatud.

Otsesed tõendid viitavad vahetult asjaolule, mis kuulub tõendamisele või selle puudumisele.

Näiteks kui tunnistaja oma ütlustes avaldas, et ta nägi, kuidas A 11.jaanuaril kella 20 paiku pargi sissekäigu juures lõi raudkangiga B-d vastu pead, kes selle löögi tagajärjel kukkus ja rohkem püsti ei tõusnud, võttis kannatanult ära mütsi, kella ja rahakoti, pärast mida põgenes, siis see on otsene tõend, sest see viitab otse kuritegelikule teole endale, selle ajale, kohale, selle toimepanemise viisile, sellele, kes selle teo toime pani ja kannatanu isikule.

Kui aga A korteri läbiotsimisel leitakse raudkang, B müts, kell ja rahakott, siis need asitõendid on kaudsed, kuna enne tuleb veel kohtuekspertiisi, äratundmiseks esitamise, ülekuulamiste ja muude menetlustoimingute abil tõendada, et neil on puutumus kuriteosündmusega.

Kaudsed tõendid on samuti olulise tähtsusega, kuid nende kasutamine on keerulisem. On vaja, et need oleksid tihedalt vastastikku seotud, looksid tõendite süsteemi, milles iga kaudne tõend oleks katkematu ahela lüli.

Süüstavad tõendid näitavad seda, et kuriteo pani toime just see isik, aga ka raskendavate asjaolude olemasolu¹⁷.

Esmaseid tõendeid ja nende allikaid nimetakse veel ka algallikaks. Selleks on näiteks tunnistaja-pealtnägija ütlused, dokumendi originaal. Kui tunnistaja oma ütlustes räägib seda, mida ta oli kuulnud teistelt isikutelt, siis on tegemist tuletatud teabega ning seadus kohustab need teised isikud üle kuulata. Kui aga tunnistaja poolt avaldatud andmete allikas on teadmata (tunnistamine kuulduste järgi jne.), siis ei saa need ütlused olla tõendiks. Sama kehtib ka kannatanute, kahtlustatavate, süüdistatavate ütluste kohta.

Dokumendi ära kiri on tõendite tuletatud allikaks. Loomulikult, kriminaalasja menetlemisel, nagu ka igas teises inimteadmiste vallas, tuleb üritada kasutada algallikaid. Ent ka tuletatud tõendid ja tõendite allikad võivad olla kasulikud, menetluse tundmaõppimise hinnalised vahendid, seal hulgas allika (näiteks tunnistaja-pealtnägija, kannatanu, süüdistatava ütluste, dokumendi originaali) täielikkuse ja õigsuse kontrollimisel.

On olemas erinevad vaated tõendite klassifitseerimise ja nende menetluslike allikate suhtes. Mõned õigusteadlased pooldavad kriminaalmenetluse tõendite kahest arusaama: tõendite allikaks on tunnistajad, kannatanud, kahtlustatavad, süüdistatavad, eksperdid, dokumendid, asitõendite leidmise ja võetuse koht¹⁸. Kuid kui tõenduslikku teavet, mis on saadud konkreetsetelt isikutelt, ei ole saadud ega kinnitatud seadusega ettenähtud vormis, siis tõendeid ja vastavalt ka nende allikaid ei ole olemas.

Õigusteadlaste teine grupp saavad ühtemoodi aru tõendi mõistest. Tunnistajate, kannatanu, kahtlustatava, süüdistatava ütlusi, eksperdi arvamust, uurimis- ja kohtutoimingute protokolle nimetavad nad faktiliste andmete allikateks. Mis puudutab asitõendeid, siis sellisteks on osa teadlaste arvamuse kohaselt eseme vaatlusprotokoll ja ese ise. Tõendite allikateks on isikud, kes annavad ütlusi, ja järeldusi. Samas ka tõendite allikateks on materiaalse maailma objektid, mis talletavad teabe faktide kohta. Nendeks võivad olla inimesed (pooled, kolmandad isikud, eksperdid) või asjad.

Siit saab järeldada, et kohtutõendite allikate all mõistetakse menetluslikku vormi, mille abil viiakse faktilised andmed menetlusliku tõendamise valdkonda.

¹⁷Л. Владимиров. Учение об уголовных доказательствах. Тула, 2011, lk 67.

¹⁸ S. White. The Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act. Criminal Law Review No 4. 1992, lk 110.

Kahtlemata on võimalike tõendite kandjal oluline osa nende kujundamisel nii uurimiskui kohtutoimingute käigus, kuid ometi mitte kõik ei ole menetluslike allikate vahetuteks tõenditeks.

1.3. Tõendite allikad ja tõend Eesti Vabariigis

Vastavalt Eesti Vabariigis kehtivale kriminaalmenetluse seadusandlusele (KrMS § 2) on tõendite allikateks:

- 1) Eesti Vabariigi põhiseadus;
- 2) rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid ning Eestile siduvad välislepingud;

3) käesolev seadustik ja kriminaalmenetlust sätestavad muud õigusaktid;

4) Riigikohtu lahendid küsimustes, mida ei ole lahendatud muudes kriminaalmenetlusõiguse allikates, kuid on tõusetunud seaduse kohaldamisel.

Tõendina käsitleb KrMS § 63¹⁹ järgi sätestatud käesolevas paragrafis lg 1 järgi alljärgnevalt:

- tunnistajate, kannatanu, kahtlustatava, süüdistatava ütlused;
- eksperdi arvamus, asitõendid;
- uurimis- ja kohtutoimingute protokollid;
- vastavate lisade protokollid, mis on koostatud volitatud organite poolt jälitustegevuse tulemuste alusel;
- muud dokumendid.

Tunnistaja ütlused on kõige levinumaks tõendite allikaks. See on seletatav sellega, et KrMS piirab minimaalselt nende isikuringi, kes võivad olla ülekuulatud tunnistajatena. Tunnistajana võib välja kutsuda iga isiku, kellel on andmeid, et ta teab asjassepuutuvaid asjaolusid. Tunnistajat võib üle kuulata selles asjas tuvastamisele kuuluvate asjaolude kohta, seal hulgas faktide osas, mis iseloomustavad süüdistatavat ja kannatanut ning nende vastastikuseid suhteid²⁰.

¹⁹ KrMS § 63. Tõend

(1) Tõend on kahtlustatava, süüdistatava, kannatanu, tunnistaja või asjatundja ütlus, ekspertiisiakt, eksperdi antud ütlus ekspertiisiakti selgitamisel, asitõend, uurimistoimingu, kohtuistung ja jälitustoimingu protokoll või muu dokument ning foto või film või muu teabetalletus. [RT I, 29.06.2012, 2 - jõust. 01.01.2013]

(1¹) Julgeolekuasutuste seaduse alusel kogutud teabe tõendina esitamise kriminaalmenetluses otsustab riigi peaprokurör, arvestades käesoleva seadustiku § 126¹ lõikes 2 ja § 126⁷ lõikes 2 nimetatud piiranguid. [RT I, 29.06.2012, 2 - jõust. 01.01.2013]

(2) Kriminaalmenetluse asjaolude tõendamiseks võib kasutada ka käesoleva paragrahvi lõikes 1 loetlemata tõendeid, välja arvatud juhul, kui on tegemist kuriteo või põhiõiguse rikkumise teel saadud tõendiga. [RT I, 23.02.2011, 1 - jõust. 01.09.2011]

²⁰J. Ginter. Compatibility of the Estonian Rules of Evidence in Criminal Procedure to the Needs for Protection of the Financial Interests of the European Community. Juridica International. No 1, pp 138-141. 2002.

Juurleja, uurija, prokurör ja kohus, enne kui nad kuulavad üle tunnistajana perekonnaliikmeid, lähedasi sugulasi, kahtlustatava, süüdistatava või kohtualuse lapsendajaid, aga samuti isikuid, kes oma ütlustega paljastaksid ennast või perekonnaliikmeid, on kohustatud selgitama, et ütlusi andval isikul on õigus keelduda ütluste andmisest, mille kohta tehakse märke ülekuulamisprotokolli või kohtuistungiprokolli²¹.

Kaitsja ülekuulamise võimatuse osas tuleb märkida, et vastavalt seadusele annab iga advokaat advokaadi vande ja vastavalt sellele on keelatud avaldada igasuguseid andmeid, mis said talle teatavaks seoses oma kohustuse täitmisega kannatanu, tsiviilhageja või tsiviilkostja esindajana ning kahtlustatava või süüdistatava kaitsjana.

Mõningatel juhtudel võib tunnistajana üle kuulata isiku, kellel oli varem selles asjas teine menetluslik seisund.

Teatud tingimustel võib tunnistajana üle kuulata isiku, kes oli varem selles asjas süüdistatav. Näiteks juhul, kui juurdluse või eeluurimise käigus võeti vastutusele kaks või rohkem isikut ja üks nendest mõisteti süüdi või tema suhtes lõpetati kriminaalasi ühtedel või teistel põhjustel, saab sellist isikut üle kuulata tunnistajana.

Kui süüdistataval on õigus keelduda ütluste andmisest ja ta ei kannu selle eest kriminaalvastutust ei selle keeldumise ega teadvalt valeütluste andmise eest, siis olukord muutub kohe, kui ta ei ole enam süüdistatav. Seetõttu, kui kohtuliku arutamise käigus on vaja edaspidi üle kuulata endine süüdistatav asja sisu kohta, siis ta kuulatakse üle tunnistajana samadel alustel ja samas korras nagu ka kõik teised tunnistajad.

Tunnistajateks võivad olla nii asja lahendamisest huvitatud kui ka mitte huvitatud isikud, seal hulgas süüdistatava sugulased ja sõbrad, isikud, kes olid temaga vaenulikes suhetes, kannatanu sugulased jne. Kõiki neid asjaolusid, aga ka kriitilist suhtumist nendesse ütlustesse, peab arvestama eelmärgitud tunnistajate ütluste hindamisel²².

Kannatanu kuulatakse üle samade reeglite järgi, mis tunnistaja, tal on õigus keelduda ütluste andmisest seadus sätestatud juhtudel.

²¹M. Heger, E. Hirsnik. Võistlevad ja inkvisitsioonilised elemendid Euroopa Liidu liikmesriikide kriminaalmenetluse seadustikes – väljakutse kriminaalmenetlusõiguse euroopastumise jaoks. *Juridica* 41-46. 2013.

²²E. Kergandberg. *Kohtuotsus kriminaalasjas, selle kujunemine ja kriitika*. Tallinn: Juura. 1999.

Teadvalt valeütluste eest vastutab ta kriminaalkorras, millest teda hoiatatakse enne ülekuulamist KrMS § 38²³ järgi.

Kannatanu ütlusi tuleb üksikasjalikult kontrollida ja hinnata kogumis kõikide asjas tuvastatud asjaoludega.

Süüdistus ei või olla rajatud vastuolulistele ütlustele, millised ei ole kinnitatud teiste tõenditega, aga samuti ütlustele, mis asja tehjolude järgi võisid olla kannatanu poolt sündmuste ja faktide eksliku tajumise tagajärjeks (näiteks juhul, kui ta oli alkoholijooobes).

Kahtlustataval on õigus anda ütlusi asjaolude kohta, mis said tema kinnipidamise aluseks või kõigi teiste talle teadaolevate asjaolude kohta.

Süüdistatavatena kuulatakse üle ainult isikuid, kelle suhtes on kogutud piisavalt tõendeid, mis osutavad kuriteo toimepanemisele nende poolt, ja uurija on teinud määruse nende vastusele võtmiseks süüdistatavatena. Süüdistataval on õigus anda ütlusi talle esitatud süüdistuse kohta, aga ka kõikide teiste talle teadaolevate asjaolude ja tõendite kohta, mis on toimikus²⁴.

Anda ütlusi ja vastata küsimustele on kahtlustatava ja süüdistatava õigus, aga mitte kohustus. Neid ei võeta vastutusele ütluste andmisest keeldumise ja valeütluste andmise eest. Nendelt (nagu ka kõigilt teistelt ülekuulatavatelt isikutelt) ütluste saamine vägivalda, ähvarduste ja muude ebaseaduslike abinõudega on keelatud tõendite kogumise põhimõtete järgi, mida sätestab KrMS § 64²⁵.

²³ KrMS § 38. Kannatanu õigused ja kohustused

(1) Kannatanul on õigus: 1) vaidlustada kriminaalmenetluse alustamata jätmine või lõpetamine käesoleva seadustiku §-des 207 ja 208 sätestatud korras; 2) esitada uurimisasutuse või prokuratuuri kaudu tsiviilhagi hiljemalt käesoleva seadustiku § 225 lõikes 1 sätestatud tähtajaks; [RT I, 23.02.2011, 1 - jõust. 01.09.2011] 3) anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest käesoleva seadustiku §-des 71–73 sätestatud alustel; 4) esitada tõendeid; 5) esitada taotlusi ja kaebusi; 6) tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokolliga avaldusi, mis protokollitakse; 7) tutvuda kriminaaltoimiku materjalidega käesoleva seadustiku §-s 224 sätestatud korras; 8) võtta osa kohtulikust arutamisest; 9) anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks või sellest keelduda, anda arvamus süüdistuse ja karistuse ning süüdistuses nimetatud kahju suuruse ja tsiviilhagi kohta; 10) anda nõusolek ajutise lähenemiskeelu kohaldamiseks ning taotleda lähenemiskeelu kohaldamist käesoleva seadustiku §-s 310¹ sätestatud korras. [RT I 2006, 31, 233 - jõust. 16.07.2006]

(2) Kannatanu on kohustatud: 1) ilmuma uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu kutsel; 2) osalema menetlustoimingu ning alluma uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtu korraldustele.

(3) Tsiviilhagi varalise kahju hüvitamise nõudes kriminaalmenetluses on riigilõivuvaba.

(4) Uurimisasutus või prokuratuur selgitab kannatanule tema õigusi, tsiviilhagi esitamise korda, tsiviilhagile esitatavaid põhilisi nõudeid, tsiviilhagi esitamise tähtaega ja selle möödalaskmise tagajärgi, samuti riigi õigusabi saamise tingimusi ja korda. [RT I, 23.02.2011, 1 - jõust. 01.09.2011]

²⁴H. Saarsoo, J. Vissak. Menetlusdokumendid kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura 1998 lk 67.

²⁵KrMS § 64. Tõendite kogumise üldtingimused

(1) Tõendeid kogutakse viisil, mis ei riiva kogumises osaleja au ja väärikust, ei ohusta tema elu või tervist ega tekita põhjendamatu varalist kahju. Keelatud on tõendeid koguda isikut piinates või tema kallal muul viisil vägivalda kasutades või isiku mäluvõimet mõjutavaid vahendeid ja inimväärikust alandavaid viise kasutades.

Kahtlustatava ja süüdistatava ütluste eriliigina eristatakse täielikku või osalist süü omaksvõttu, süü eitamist inkrimineeritavas kuriteos, eneserõõna, rõõna ja alibit.

Eneserõõn on kahtlustatava või süüdistatava ütlused, millistes nad tunnistavad üles selle kuriteo toimepanemise, mida nad tegelikult ei pannud toime, või tunnistavad üles tegelikult toimepandust raskema kuriteo toimepanemise, või siis võtavad enda peale kogu süü kuriteo toimepanemises, kuigi tegelikult oli see grupiviisiline, või suurendavad oma rolli kuriteo toimepanemises võrreldes sellega, milline see tegelikult oli.

Laim on kahtlustatava või süüdistatava sellised ütlused, millistes ta paljastab teisi isikuid (need võivad olla kaasosalised või kõrvalised isikud) talle inkrimineeritavas või muus kuriteos. Rõõna motiivideks on soov vältida vastutust või vähendada oma süüd, kättemaks, soov kaasa aidata kuriteo avastamisele, ära teenida uurimisorganite soosingut või ebaseaduslikku mõjutamist nende poolt.

Alibi on kahtlustatava või süüdistatava väide selle kohta, et ta ei saanud olla inkrimineeritava kuriteo toimepanija, kuna selle toimepanemise ajal viibis teises kohas. Vaatamata sellele, et nii Eesti kohtupraktika, kui Euroopa Inimõiguste Kohus näeb ette, et „tõendamiskohustus lasub süüdistuse esitajal ja kõik kahtlused tõlgendatakse süüdistatava kasuks. Seega toob süüdistuse esitaja [...] piisavad tõendid süüdistatava süüdimõistmiseks“²⁶ kuid mõnedel juhtudel nagu hädakaitse, süüdimatus või alibi lasub tõendamiskohustus süüdistatavale, kes peab tõendama, et ta täitis kohustust (nagu dokumendi võltsimise) - olukord, kus süüdistatav esmalt end kaitseb (nagu hädakaitse, süüdimatus või alibi) ja seejärel süüdistuse esitaja peab selle ümberlökkama.

Kahtlustataval või süüdistataval, nende kaitsjatel on õigus, kuid mitte kohustus, esitada tõendeid alibi tõendamiseks. Kui süüdistatava, kohtualuse avaldust alibi kohta ei lükata ümber, siis tuleb kriminaalmenetlus lõpetada, aga esimese astme kohus peab tegema õigeksmõistva kohtuotsuse²⁷.

(2) Kui isiku läbiotsimisel, läbivaatusel või võrdlusmaterjali võtmisel on vaja paljastada tema keha, peavad uurimisasutuse ametnik, prokurör ja menetlustoimingus osaleja, välja arvatud tervishoiutöötaja või kohtuarst, olema temaga samast soost.

(3) Kui tõendeid kogudes kasutatakse tehnikavahendeid, teatatakse sellest eelnevalt menetlustoimingus osalejatele ja neile selgitatakse tehnikavahendite kasutamise eesmärki.

(4) [Kehtetu - [RT I, 23.02.2011, 1](#) - jõust. 01.09.2011]

(5) Vajaduse korral hoitatakse menetlustoimingus osalejaid, et käesoleva seadustiku § 214 kohaselt ei ole lubatud kohtueelse menetluse andmeid avaldada.

(6) Jälitustoiminguga tõendite kogumine on reguleeritud käesoleva seadustiku peatükis 3¹. [[RT I, 29.06.2012, 2](#) - jõust. 01.01.2013]

²⁶Euroopa Ühenduse Komisjon. Roheline Raamat. Brüssel. KOM. 26.4.2006, lk 174.

²⁷Meris Sillaots. Kohtunikuõiguse võimalikkusest ja vajalikkusest kontinentaal-euroopalikus õiguskorras. Kaitstud 2 Oktoobril 1996 Tartus.

Süüdistatava ütluste hindamisel tuleks arvestada muuhulgas süüdistatava kohtueelse uurimisel antud ütlusi, milledest ta hiljem loobus, kuid väljakujunenud kohtupraktika kohaselt sellisel juhul jäetakse tõendite hulgast välja kõik süüdistatava poolt erinevates staadiumites antud erinevad ütlused. Tõenditele, mis ei leidnud kohtuistungil kinnitust teiste tõenditega, ei saa rajada süüdimõistvat kohtuotsust.

Süüdistatava ütlused, mis paljastavad teist isikut, kuuluvad hoolikale ja kriitilisele kontrollimisele. Eriti kriitiliselt tuleb suhtuda ühe süüdistatava ütlustesse teise süüdistatava vastu, mis on suunatud enda süü kõrvaldamisele või kergendamisele. Süüdistust ei saa pidada tõendatuks, kui see on rajatud ainult teise süüdistatava laimamisele, kes on huvitatud asja lõpptulemusest, ja seda ei toeta teised kaalukad tõendid. See puudutab ka kahtlustatava ütluste hindamist.

Kannatanu, kahtlustatav ja süüdistatav on kriminaalmenetluse aktiivsed osalised, nende ütlustel on oluline tähtsus mitte ainult asjas tõe tuvastamisel, need on nende õiguse ja seaduslike huvide kaitsmise vahendiks.

Viimane ei ole iseloomulik tunnistaja ütlustele. Peale selle, tunnistaja ütluste kujunemise protsess erineb oluliselt kannatanu, kahtlustatava ja süüdistatava ütluste omast. Kõike seda tuleb arvestada eelmärgitud isikute ütluste hindamisel.

Tõendina eksperdiarvamus on kriminaalasjas kogutud faktiliste andmete kogum - teatud valdkonna eriteadmistega asjatundja uurimistöö tulemus vahetu materiaalse objekti kohta²⁸. Uuringud viiakse läbi ja nende tulemused fikseeritakse menetlusseaduses sätestatud korras ekspertiisimääruses vastavlt KrMS § 106²⁹. Ekspert teostab uurimist juurdlusorgani, uurija, prokuröri või kohtu (kohtuniku) eriülesandel.

Niisiis, eksperdi arvamus kui tõendiliigi jaoks on tähtis see, et see on:

²⁸E. Kergandberg, T. Järvet, T. Ploom, O. Jaggo. Kriminaalmenetlus. Teine muudetud trükk. Tallinn. 2004, lk 46.

²⁹ KrMS § 106 Ekspertiisimäärus

(1) Ekspertiisimääruse põhiosas märgitakse: 1) kriminaalasja nimetus ja number, kuriteo asjaolud ja muud ekspertiisiks vajalikud lähteandmed; 2) ekspertiisi määramise põhjendus.

(2) Ekspertiisimääruse lõpposas märgitakse: 1) ekspertiisi liik eriteadmiste valdkonna järgi; 2) vajadus korraldada ekspertiisi; [\[RT I, 04.07.2012, 1 - jõust. 01.08.2012\]](#) 3) ekspertiisimäärust täitva eksperdi või riikliku ekspertiisiasutuse nimi; 4) kuriteosündmusega seotud ekspertiisiobjektide ning võrdlus- ja tutvumismaterjali andmed; 5) eksperdile esitatud küsimused; 6) ekspertiisi tähtaeg käesoleva seadustiku § 95 lõikes 3 sätestatud juhul.

(3) Kui ekspertiis korraldatakse riiklikus ekspertiisiasutuses, võib kooskõlastatult ekspertiisiasutuse juhiga määrata eksperdi nimeliselt. Ekspertiisimääruse alusel võib ekspertide komisjoni kuuluda ekspert, kes ei tööta riiklikus ekspertiisiasutuses.

(4) Eksperdile ei ole lubatud esitada: 1) õiguslikke ega eksperdi eriala väliseid küsimusi; 2) küsimusi, millele vastamine ei eelda eksperdiuuringuid ja eriteadmistele tuginevate järelduste tegemist. [\[RT I 2004, 46, 329 - jõust. 01.07.2004\]](#)

- 1) uurimise tulemus;
- 2) seda on teinud isik, kelle on konkreetsed eriteadmised, millede kasutamata jätmisel ei ole võimalik sellist uurimist teha;
- 3) on koostatud kriminaalmenetlusega kehtestatud korra järgimisega;
- 4) tugineb asjas kogutud tõenditele.

Ekspert annab arvamuse ekspertiisi objektide vahetu uurimise tulemusel, tuginedes kirminaalasjas teadaolevatele andmetele. Ekspertiisi järelduste tõepärasus, kui kasutati ülekuulamisprotokollides sisalduvaid andmeid ja muid kirjalikke materjale, oleneb muidugi nende viimaste tõepärasusest.

Ekspertuurimist teostatakse tõendamisprotsessi käigus ja see on tõendamisprotsessi koostisosa. Juurdlusorgan, uurija, prokurör ja kohus (kohtunik), saades ekspertiisi arvamuse, kasutavad seda kogu tõendamismenetluse vältel.

Ekspertiisi käigus, erinevalt teistest menetlustoimingutest, võib toimuda asja jaoks oluliste faktide tuvastamine ilma juurdlusorganita, uurijata, prokurörita, kohtuta (kohtunikuta). See eripära võimaldab seletada, miks seadusandja kehtestas menetluse erigarantiide süsteemi, mille järgimine peab kaasa aitama ekspertiisi poolt faktide tõenäosuse, täielikule, objektiivsele tuvastamisele ja tema järelduste igakülgsel kontrollimisele juurdlusorgani, uurija, prokuröri ja kohtu (kohtuniku) poolt³⁰. Nende garantiide kogum moodustab kutsealase vormi, mille eripära eritab ekspertiisi teistest tõendamismoodustest.

Menetlusõiguse normid, mis reglementeerivad ekspertiisi tegemist, määravad kindlaks mitte ainult selliste uurimiste eesmärgi, korra, piirid, vaid ka uurimisorgani, uurija, prokuröri, kohtu (kohtuniku) ja teiste menetluse osaliste, aga ka ekspertiisi vastastikused õigused ja kohustused seoses nende poolt uurimise läbiviimisega.

Ekspert annab arvamuse enda nimel ja vastutab selle eest isiklikult. Asjas võib olla vajaduse korral määratud mitu ekspertiisi, kes annavad ühise arvamuse. Kui ekspertiisid ei jõudnud üksmeelele, siis teeb igaüks neist oma eriarvamuse. Ekspertiisi arvamused ei ole juurdlust läbiviiva isiku, uurija, prokuröri, kohtu (kohtuniku) jaoks kohustuslik, kuid sellega mittenõustumine peab olema põhjendatud vastavas määruuses või tehtavas kohtuotsuses.

³⁰Г. Москалькова. Этика уголовно-процессуального доказывания (стадия предварительного расследования). Москва: Спарк 1996, lk 65.

Asitõendid on juurdlust, uurimist läbiviiva isiku, uurija, prokuröri määrusega või kohtumäärusega asja juurde lisatud esemed, mis on kuriteo toimepanemise vahenditeks ning millel on säilinud kuriteojäljed, või need, mis olid kuritegeliku tegevuse objektideks, raha, väärtasjad ja muud asjad, mis on saadud kuritegelikul teel, see tähendab kõik esemed, mis võivad olla kuriteo avastamise vahenditeks ja süüdlaste väljaselgitamiseks või süüdistuse ümberlökkamiseks või siis süüdistatava vastutuse vähendamiseks. Nende esemete hulgast võib esile tõsta kuritegeliku tegevuse tulemust (valeraha, narkootilised ained jm).

Palju arusaamatusi ja eksimusi on uurimis- ja kohtupraktikas tekitanud nende transpordivahendite asitõenditeks tunnistamine, mida on kasutatud kuriteo toimepanemisel. Tihtipeale tunnistatakse need vahendid alusetult kuriteo toimepanemise vahendiks vargustes, ebaseaduslikus kala-, looma- või muus tööstuses jne. ning konfiskeeritakse. Transpordivahendit võib tunnistada kuriteovahendiks ainult juhul, kui selle kasutamine oli vahetult seotud kuriteokoosseisu objektiivsesse külge kuuluva tegevuse toimepanemisega.

Asitõenditeks olla võivad esemed selgitatakse välja sündmuskoha vaatlusel, läbiotsimisel, võetuse ajal ja muude uurimistoimingute tegemisel, neid võivad tuua uurimisorganisse, prokuröri või kohtusse kahtlustatav, süüdistatav, kannatanu ja teised menetlusosalised, iga kodanik. Asitõendeid tuleb tähelepanelikult vaadelda, võimalusel pildistada, üksikasjalikult kirjeldada ja võtta need asja juurde määrusega, mille teeb juurdlust läbiviiva isik, uurija, prokurör või kohus.

Asitõendeid hoitakse toimiku juures, väljaarvatud suured esemed, mida hoitakse juurdlus-, uurimis- või kohtuorganites või antakse hoiule vastavasse ettevõttesse, organisatsiooni või asutusse. Asja üleandmisel ühest juurdlus- või uurimisorganist teise, asja saatmisel uurijale või kohtusse, aga ka asja üleandmisel ühest kohtust teise antakse asitõendid üle koos toimikuga. Üksikutel juhtudel võib asitõendid enne asja lahendamist kohtus tagastada nende valdajatele, kui seda on võimalik teha edukat menetlust kahjustamata.

Asitõendeid säilitatakse kuni kohtuotsuse jõustumiseni või kuni asja lõpetamise määruse edasikaebe tähtaja möödumiseni. Dokumente-asitõendeid tuleb kogu aeg asja juures hoida, aga huvitatud isikutele, ettevõtetele, asutustele või organisatsioonidele väljastatakse nende taotluse alusel nende dokumentide ärakirjad.

Juhul, kui tekib vaidlus asitõendiks olevate esemete omandiõiguse üle, siis neid säilitatakse seni, kuni jõustub selles vaidluses tsiviilkohtumenetluse korras tehtud kohtulahend.

Asitõendid, mis võivad kiiresti rikneda ja mida ei saa valdajale tagastada, antakse koheselt üle vastavatele riiklikele või koöperatiivsetele organisatsioonidele nende

realiseerimiseks. Kui tekib vajadus tagastada asitõendid organisatsioonile, kes need said, siis tagastatakse asenduseks samasugused asjad või hüvitatakse nende maksumus riiklike hindade alusel, mis kehtivad tagastamise hetkel.

Asitõendite küsimus lahendatakse kohtuotsusega, kohtumäärusega või juurdlusorgani määrusega või siis juurdlusorgani, uurija määrusega asja lõpetamise kohta. Seejuures:

- 1) kuriteovahendid, mis kuuluvad süüdistatavale, konfiskeeritakse, kuid seda ainult juhul, kui neid kasutati tahtlikult kuritegeliku tulemuse saavutamiseks;
- 2) asjad, mis on käibest maha võetud, antakse üle vastavatele asutustele või hävitatakse;
- 3) asjad, millistel ei ole mingit väärtust ja mida ei saa kasutada, hävitatakse, aga juhul, kui huvitatud isikud paluvad, siis võidakse need neile tagastada;
- 4) raha, väärisesemed ja muud asjad, mis on saadud kuritegelikul teel, antakse üle riigituludesse;
- 5) raha, väärisesemed ja muud asjad, mis olid kuritegeliku tegevuse objektideks, tagastatakse nende seaduslikele valdajatele, aga kui neid ei ole tuvastatud, siis lähevad need üle riigi omandisse.

Vaidlus tagastamisele kuuluvate asjade kuuluvuse üle lahendatakse tsiviilkohtumenetluse korras.

Uurimis- ja kohtutoimingute protokollid, mis on koostatud KrMS-s kehtestatud korras, on teabe kandjad, mille alusel on tehniliste vahendite abil fikseeritud menetlustoimingud, on tõendite allikaks, kuna neis on kinnitatud asjaolud ja faktid, mis on tähtsad asja lahendamiseks³¹.

Kriminaalmenetluse üheks keskseks elemendiks on menetlusosaliste ülekuulamine. KrMS § 16 lg 1 järgi on kriminaalmenetluse käigus kogutud tõendite alusel menetlejad (kohus, prokuratuur ja uurimisasutus³²) arutatakse kriminaalasja kohtus ja kohtumenetluse tulemusena kohus kuulutab kohtuotsuse.

2011.a. Eestis jõustunud KrMS muudatus³³ - § 66 lg 2¹ lubab tõendina esitada varasemaid ütlusi vaidluseta koosmõjus KrMS § 291.

Anglo-Ameerika võistleva menetluse tõendusreegli järgi saab tõendina kasutada teise isiku ütlusi, kui nad sisaldavad endas tunnistaja poolt edasiräägitud tõendamiseseme asjaolud.

³¹В. Тертышник, С. Слинко. Теория доказательств. Харьков 1998, lk 109.

³²KrMS § 16 lg 1. Menetlejad ja menetlusosalised

(1) Menetlejad on kohus, prokuratuur ja uurimisasutus.

³³KrMS § 66 lg 2¹ [RT I, 23.02.2011, 1](#). Muudatus jõust. 01.09.2011.

Põhimõte on Eesti meneltuspraktikale võõras, kuid Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) kaasuses *Asch vs. Austria*³⁴ 26. Aprillil 1991. a. on asunud seisukohale, et tegemist ei ole Euroopa Inimõiguste Konventsiooni art 6 lõigetes 1 ja 3-d rikkumisega, kui tunnistaja ei osalenud vahetult kohtuprotsessis.

«Hageja kaebas, et ta oli süüdi mõistetud peamiselt Ms JL avalduse alusel "kuigi ta ei andnud ütlusi kohtus ja süüdistatavane ta ei suutnud esitada temale küsimusi. Ta väitis, et oli rikutud Euroopa Inimõiguste Konventsioon art. 6 lõigetes 1 (õigus õiglasele kohtulikule arutamisele) ja 3-d (süüdistatava õigusi seoses tunnistajate ülekuulamisega). Vastavalt kohtu menetlusreeglitele, kõiki tõendeid tuleb tavaliselt arutada süüdistatava juuresolekul avalikul istungil ja esitada neid võistleva argumendina. Kuid kohtueelses menetluses saadud tõendite kasutamine ei ole iseenesest vastuolus artikli 6-3-d, tingimusel, kuna kaitseõigusi oli järgitud. Reeglina need õigused nõuavad, et süüdistataval on antud piisav võimalus ennast kaitsta ja küsitleda tunnistajat tema vastu antud ütluste kohta, ka siis, kui tunnistaja teeb oma avaldusi või hilisemas menetlusstaadiumis. Antud juhul ainult politseiametnik võttis tunnistaja ütlused, kuna proua JL oli kirjeldanud neid talle intsidenti juhtunud päeval. Tunnistaja keelas ütlusi andmast kohtus. Tunnistaja ütlused olid avatud siseriiklikus kohtus ning tema avaldust kinnitasid ka teised tõendid. Lisaks oli süüdistataval võimalus arutada Ms JL sündmuste versiooni ja esitada oma vastuväited. Veelgi enam, süüdistatav ei soovinud oüle kuulata politseiniku või välja kutsuda teised tunnistajad. Tema ekspertiisi taotlus oli hilineunud ja põhjendused selles osas peeti ebapiisavaks. Eelkõige toimikust nähtub, et Ms JL ütlused ei olnud kohtuotsuse kujunemisel määratlevad. Kohus leidis, et tegemist ei olnud vastuolu Euroopa Inimõiguste Konventsiooni art. 6 lõigetega 1 ja 3 kohaldamisega».

Nii tõendite esitamine kui kohtueelsel menetlusel tõendite kogumine on allutatud rangetele reeglitele, mille täitmata jätmine toob kaasa tõendite lubamatuks tunnistamiseks. Nii on Ringkonnakohus oma lahendis 1-09-9812/73³⁵ viidanud, et ainus tõend, mis viitab kuriteo toimepanijale, on jälitustoimiungute protokollis fikseeritu, mida ei saa pidada lubatud tõenditeks, kuna ei saa tuvastada, et kahtlustatav on teo (antud juhul info avaldamine e-maili kaudu) omakäeliselt toime pannud. Ringkonnakohtu otsuse punktis 13 on viidatud Riigikohtu otsusele

³⁴Case of *Asch v. Austria*, (Application no. 12398/86). Strasbourg 26. April 1991. Arvutivõrgus: <http://echr.ketse.com/doc/12398.86-en-19910426/view/>

³⁵Tallinna RnKo 1-09-9812/73 Mart Viisitamme (Viisitamm) süüdistustes KarS § 2172 lg 1 - KarS § 25 lg 2 ja 4, KarS § 157 ja KarS § 294 lg 1 järgi; Simmo Saare (Saar) süüdistustes KarS § 2172 lg 1 - KarS § 25 lg 2 ja 4 ja KarS § 157 järgi; Vello Kingi (Kink) süüdistuses KarS § 298 lg 1 järgi. 4. november 2011

3-1-1-10-11³⁶, „...KrMS § 111 nõuete täitmist tõendi kogumisel peab olema võimalik kontrollida kõigil kohtumenetluse pooltel (nr 3-1-1-63-08³⁷, p-d 13.2-13-3). Ülalnimetatud lahendis on kriminaalkolleegiumi täiskogu sedastanud, et nõustub kohtute seisukohaga, et ühes kriminaalasjas antud loa alusel jälitustoimingu tulemusena saadud teave on tõendina kasutatav ka teises kriminaalmenetluses tingimusel, et selle kogumisele seadusega seatud nõudeid on järgitud (KrMS §-des 110, 112, 113 ja 114) ja ka jälitustoimingu käigus ilmnenuid uus kuritegu (n-õ juhuleid) vastab KrMS § 110 lg 1 nõuetele. Seejuures peab kohus ka uue kriminaalasja raames *ex post* kontrollima jälitustoiminguga saadud tõendi seaduslikkust ning *ultima ratio* põhimõtte järgimist.

Viidatud Riigikogu otsusest tuleneb üheselt, et kasutamaks ühes kriminaalasjas jälitustoimingutega saadud tõendeid teises kriminaalasjas, peab ka uus väidetav kuritegu, s.o KarS § 157 vastama KrMS § 110 lg-s 1 sätestatule, mille kohaselt on lubatud tõendeid koguda jälitustoimingutega, kui tõendite kogumine muude menetlustoimingutega on välistatud või oluliselt raskendatud ning kriminaalmenetluse esemeks on esimese astme kuritegu või tahtlikult toimepandud teise astme kuritegu...» Seega Ringkonnakohus leidis, et antud juhul süüdistatava isiku süü on tõendamatu, kuna rikutud olid protseduuri reeglid ja kõrvale jäetud jälitustegevusega saadud tõendid.

Tõenditega on tegemist siis, kui esinev teave kuriteo kohta on lubatavas tõendivormis. Praegu kehtiv KrMS ei erista tõendi sisu ja vormi ning kriminaalmenetluse tõendite loetelu vastavalt § 63 lg 1 ei ole ammendav. KrMS § 63 lg 1 annab tõendi mõiste: see on kahtlustatava, süüdistatava, kannatanu, tunnistaja või asjatundja ütlus, ekspertiisiakt, eksperdi antud ütlus ekspertiisiakti selgitamisel, asitõend, uurimistoimingu, kohtuistungis ja jälitustoimingu protokoll või muu dokument ning foto või film või muu teabetalletus (nt teabekandjat). Riigikohus oma lahendis 3-1-1-25-03³⁸ on järeldanud, et jälitustegevuse tulemina saadud teave saab olla kriminaalmenetluses tõendina kasutatav siis, kui see on materialiseerunud foto, film, heli-, video- või muu teabesalvestuse, dokumendi või asjana.

³⁶RKKKo 3-1-1-10-11 Kriminaalasi Janek Kalvi ja Igor Zavizioni süüdistuses KarS § 400 lg 1, Aleksander Skoblovi süüdistuses KarS § 400 lg 1 - § 22 lg 3, AS Liviko ja Forgola Group OÜ (endise ärinimega OÜ Offex Group) süüdistuses KarS § 400 lg 2 järgi. 1. juuli 2011

³⁷RKKKo 3-1-1-63-08 Raimond Pärna (Pärn) kaitsja vandeadvokaat Vahur Krinali ja Andres Kalmeri kaitsjate vandeadvokaat Heldur Otti ning vandeadvokaadi vanemabi Teet Veeru kassatsioonid Tallinna Ringkonnakohtu 28. mai 2008. a kohtuotsuse peale kriminaalasjas Raimond Pärna (Pärn) süüdistuses KarS § 184 lg 2 p 2 ning § 298 lg 2 ja § 25 lg 2 ning Andres Kalmeri süüdistuses KarS § 184 lg 2 p-de 1 ja 2 järgi. 5. detsember 2008

³⁸RKKKo 3-1-1-25-03 Kriminaalasi Igor Brauni ja Albert Poome süüdistuses KrK § 17 lg 4 - § 207 lg 3 p-de 2 ja 3 järgi, Boris Orlovi süüdistuses KrK § 17 lg 4 - § 207 lg 3 p-de 1, 2 ja 3 järgi ning Kalev Arusoo süüdistuses KrK § 207 lg 3 p-de 2 ja 3 järgi. 21. märts 2003.a.

2.JAGU KRIMINAALMENETLUSE TÕENDID EUROOPA LIIDU MÕNINGATES RIIKIDES

2.1 Kriminaalmenetluse tõendid Inglismaal

Inglismaa kriminaalmenetluse üldiste põhimõtete ja põhivabaduste hulka võib arvata süütuse presumptsiooni ja tõendamiskohustuse, avalikud kohtulikud arutamised, vaikimise õiguse ja kaitsjale teabe avalikustamise kohustuse.

Esimene eelkirjeldatud põhimõtetest on kõige tähtsam ja tähendab, et isikut peetakse süütuks seni, kuni tema süü ei ole tõendatud kohase õigusprotseduuri korras, põhjendatud kahtluste puudumise korral (kui tegemist on kaudsete tõenditega) lasub süü tõendamiskohustus süüdistajal.

Seda sätet on täiendatud veel ühega, mitte vähem tähtsaga: mitte kedagi ei või süüdi mõista kaks korda ühe ja sama kuriteo eest.

Kahtlustataval (süüdistataval) on õigus vaikida: ta ei pea alati vastama küsimustele ülekuulemisel politsei poolt ja tema vaikimine ei või olla ebasoodsate kommentaaride aluseks ei kohtu ega süüdistaja poolt. Ka ei pea kahtlustatav andma ütlusi, kahjustades oma isiklike huve. Paraku, kui ta otsustas anda ütlusi, siis talle antud privileeg vaikida kaotab oma jõu³⁹.

Inglismaal toimub õigusemõistmine avalikus kohtumenetluses: kogu teave, mis on kohtuliku arutamise esemeks (kaasaarvatult osaliste ja kannatanute nimed), on avalik. Samas, rahvusliku ohutuse kaalutlusel või muudel põhjustel võivad kohtud läbi viia kinniseid arutamisi või muul kombel piirata taolist liiki teabe avalikustamist.

Inglismaa ja Wales'i kohtumenetluse praktikas on oluline tähtsus kriminaaljälitusorganite kohustusel avada kaitsjale juurdepääs olemasolevale teabele (seal hulgas ka igasugusele „kasutamata materjalile“). Mõningatel juhtudel tehakse sellest üldisest reeglist eraldi kokkulepidud erandeid.

Omakorda süüdistataval (ja tema kaitsjal), kes nõuab talle teabe andmist, lasub kohustus avaldada kaitse sisu. Kui süüdistatav (kahtlustatav) ei ole sellega nõus, siis kriminaaljälitusorganitel on õigus kaasata žürii, kes võib teha jälitatava isiku jaoks ebasoodsad järeldused.

Nii näiteks, asjas „PG ja JH Ühendatud Kuningriigi vastu“ (PG and JH v United Kingdom), 44787/98, 25.sepembril 2001.aastal⁴⁰. Kuna vastavaks hetkeks ei olnud mingeid siseõiguse norme, mis reguleeriksid varjatud pealtkuulamise seadmeid ..., siis selle juhtumi puhul sekkuti mitte „seaduse järgi“, nagu seda nõuab Inimõiguste Konventsiooni artikkel 8 punkt 2, seetõttu rikuti artiklit 8⁴¹.

³⁹Н. Стойко, А. Шагинян. Уголовный процесс Англии и Уэльса, Бельгии и Дании: сравнительно-правовой аспект. Красноярск 2007, lk 96.

⁴⁰ European Court of Human Rights. Case of P.G. AND J.H. v. The United Kingdom. Application no. 44787/98. Strasbourg 25 September 2001. Arvutivõrgus: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59665#{"itemid":\["001-59665"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59665#{).

⁴¹European Convention on Human Rights. As amended by Protocoles Nos 11 and 14, supplemented by Protocoles Nos 1, 4, 6, 7, 12 and 13. European Court of Human Rights. Arvutivõrgus:

Nimetatud punkti kohaselt kui salvestus töötab politseijaoskonna ruumis vastava isiku teadmata või nõusolekuta, sellel mingit erilist vahet ei ole. Ka selles olukorras kasutatakse võrdsel määral fundamentaalset põhimõtet, mille kohaselt peavad siseõiguse normid kaitsma omavoli ja varjatud jälgimismeetodite kuritarvitamise eest.

Inglismaa ja Wales'i magistraadikohtutes on arutamised tingitud politsei või muude kriminaaljälitusorganite poolt ettevalmistatud teabe laekumisest ja on garanteeritud jälitatava isiku väljakutsumisega arreteerimise ähvardusel.

Arutamised Kroonikohtus on tingitud süüdistusorganite poolt konkreetse isiku jälitamise kohta avalduse (süüdistusakti) koostamisest. Selline dokument peab olema piisavalt üksikasjalik, et tagada kriminaalkorras jälitatava isiku võimalus tutvuda süüdistusega ja valmistuda kaitseks. Kohtuliku arutamise erinevatel etappidel võib teha süüdistusakti muudatusi.

Politsei kogub tõendeid suuliselt või tunnistajate kirjalike avaldustena (ütlustena). Seetõttu kaasneb teadaantava teabe protokollimine eesmärgiga vältida politsei süüdistamist kahtlustatava poolt oma süü tunnistamise inspireerimises.

Taoline praktika on universaalne ja kõikjal esinev, aga viimasel ajal täiendatakse praktikat videosalvestusega. Kahtlustataval on õigus protokollile koostamisel teha vajalikke täpsustusi ja muudatusi, mille kohta talle antakse vestluse ajal vastav selgitus.

Kogu kohtuliku arutamise vältel on kohtualune spetsiaalselt tema jaoks eraldatud kohas (kohtualuste pingul), mida mõned juristid ja ühiskonna esindajad hindavad kui süütuse presumptsiooni vähendamist. Kohtunik esineb erapooletu arbiitri rollis – ta ei sekku tunnistaja ütlustes esinevate kahtluste lahendamise protsessi ja on kohustatud tagama poolte võrdsuse. Arutamise käigus on keelatud aidata tunnistajaid nõuandega, võimalikud on vaid vastuväited tunnistajale ühe või teise küsimuse esitamise kohatuse puhul. Tavaliselt esineb tunnistaja menetluses isiklikult, mis tagab tema riskisütluse võimaluse kohtumenetluse poolte poolt.

Lubatud tõendite peamiseks kriteeriumiks on nende põhjendatus. Paraku, mitte kõik põhjendatud tõendid on lubatud ja paljudes seostes kujutab inglise tõendamisõigus endast hulka reegleid, mis on seotud tõendite välistamisega.

Süü omaksvõttu ei võeta vastu, kui kohtuliku uurimise käigus selgitatakse välja, et see on saadud õigusevastaselt, s.t. kui isik võttis süü omaks surve all, sest ta oli sunnitud seda tegema teatud asjaolude kokkusattumisel, samal ajal kui tavalises olukorras sellist ülestunnistust ei oleks olnud.

http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/Convention_ENG.pdf

Sellisel juhul selgitab kohus välja ülestunnistamise asjaolud ja, tulles järeldusele selle saamise õigusevastasuse, siis lükkab selle tõendiliigi tagasi. Nii näiteks asja arutamisel Kroonikohtus toimub nende asjaolude väljaselgitamine vandekohtuniketa ja juhul, kui süü ülestunnistamine jäetakse tõendite hulgast välja, siis vandekohtule seda ei avaldatagi ja sellele ei saa rajada kohtuotsust.

2.2 Kriminaalmenetluse tõendid Belgias

Belgia kriminaalmenetluse üldisteks põhimõteteks on: kohtumenetluse jagamine kahte etappi, materiaalse tõe tuvastamine ja „õiguse õiglasele kohtule“ kehtestamine⁴².

Belgias jaguneb kriminaalmenetlus kahte etappi: kohtueelne staadium ja päris kohtulik arutamine.

⁴²В. Туманов. Судебные системы западных государств. Москва 1991, lk 89.

Kohtueelses staadiumis teostab menetlust prokurör („teave“) või uurimiskohtunik („instruktsioon“), kohtulikus astmes – esimese astme kohus. Kohtueelses staadiumis on arutamine inkvisitsioonilist laadi, aga kohtuliku arutamise staadiumis – tavaliselt võistlevat laadi.

Kriminaalkohtumenetluse eesmärgiks on materiaalse tõe tuvastamine. Kõik vahendid on selle saavutamisele suunatud ja kõik menetlusosalised, sõltumata staadiumist, peavad sellele kaasa aitama.

Kohtulikus staadiumis teostavad politsei, prokurör ja uurimiskohtunik oma pädevust vastavalt kõikide (süüdistatavate ja õigustavate) tõendite kogumise kohustusele. Kohtunik, kes arutab asja sisuliselt, on kohustatud kaasa aitama materiaalse tõe saavutamisele. Kui ta leiab, et esitatud tõendid on ebapiisavad, siis ta võib paluda pooli esitada täiendavaid tõendeid ja võib isegi ise osaleda nende kogumises.

Asja arutav kohtunik ei ole seotud tõendusliku õiguse rangete reeglitega (tõendite vaba hindamise põhimõtte) ja sisulise otsuse tegemisel juhindub oma siseveendumusest. Süüdistatav ja tema kaitsja osalevad samuti materiaalse tõe tuvastamises, osutades seejuures abi eesistuvale kohtunikule.

Kriminaalmenetluse alustamise põhimõtteks on avalikkuse ja vaba äranägemise põhimõtted.

Kriminaaljälitamise monopol kuulub prokurörile, kes on ametlik ametiisik (kuigi tema ranget põhiseaduslikku staatust on vaidlustatud). Vastavalt sellele algatab kriminaaljälituse prokurör riigi nimel, aga mitte kannatanu nimel (Belgia kriminaalmenetluskoodeksi Sissejuhatava osa §1)⁴³. mõnede kuritegude osas algatab asja mitte prokurör vaid haldusorgan. Iseloomulik näide – tollireeglite rikkumise, maksude maksmata jätmise eest algatab jälitamise tolliteenistus.

On olemas niinimetatud „erandlikud asjad“ valitsuse liikmete süüdistuses kriminaalkuriteos: sellistes asjades algatab jälitamise Belgia Parlamendi Esindajate Koda (Belgia Põhiseaduse § 90 ja § 134)⁴⁴. Belgia ajalugu teab üldse ainult ühte sellist juhtumist: 1865.a algatati kriminaalasi ministri suhtes duelli pärast parlamendi liikmega)⁴⁵.

⁴³Criminal Procedure Code of the Kingdom of Belgium. Arvutivõrgus: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁴⁴Constitution of the Kingdom of Belgium. Arvutivõrgus: <http://legislationline.org/documents/section/constitutions/country/41>

⁴⁵Н. Стойко, А. Шагинян. Уголовный процесс Англии и Уэльса, Бельгии и Дании: сравнительно-правовой аспект. Красноярск 2007, lk 98.

Belgia prokuröri on lai kaalutluspädevus oma (s.t. oma äranägemise järgi algatada kriminaaljälitamine või mitte). See küsimus ei ole seadusega reguleeritud, kuid on välja kujunenud praktikas: prokuröri ei ole füüsilist võimalust algatada kriminaaljälitust kõigi laekuvate teadete alusel. Kriminaalmenetluse asemel võib ta keelduda kriminaalasja alustamisest, teha ettepaneku süü ülestunnistamise tehingu, kohtuliku kokkuleppe sõlmimiseks jne.

Politsei, tuvastanud kuriteo toimepanemise fakti, peab selle registreerima ja kandma sellest ette prokuröri Belgia kriminaalmenetluse koodeks § 29⁴⁶. Politseitöötaja, kes ei täida eelmärgitud toiminguid, rikub oma kohustusi ja vastutab distsiplinaarkorras.

Kui prokurör otsustas algatada kriminaaljälituse, siis ta kaotab oma kaalutluspädevuse (kriminaalasja alustamise lõpetamine, ettepanek kohtuliku kokkuleppe sõlmimiseks jne.).

Kui asjale on käik antud, siis selle võib lõpetada uurimiskoja või esimese astme kohtu määrusega. Uurimiskohtunikul ei ole õigust lõpetada prokuröri poolt alustatud kriminaalasja.

Belgia kriminaalmenetluses tõendamist juhtivate põhimõtete hulka võib arvata järgmised: tõendamisvahendite vaba (piiramatu) valiku põhimõte, tõendite lubatavuse põhimõte (tõendamisvahendite kasutamise tõkestatus „tõendite hulgast välistamise“ reeglina), süütuse presumpatsioon ja tõendamiskohustus, enesesüüdistamise vastane privileeg, tõendite vaba hindamine siseveendumuse järgi.

Belgia kriminaalmenetluses ei ole tõendite kogumise kindlaid reegleid, nagu ei ole ka seadusega täpset reglementeerimist, et kohtus võib tõenditena käsitleda: kriminaalasjas võivad faktid olla tõendatud kõikvõimalike vahenditega. Seadus ei sisalda nende vahendite ammendavat loetelu (Belgia kriminaalmenetluskoodeks §-s 154⁴⁷ on loetelu mitte ammendav, vaid selgitav).

Kohtunik, juhindudes siseveendumusest, võib vastu võtta iga asjaolu kui tõendatud fakti tingimusel, et tõend on saadud seaduslikult ja süüdistatavale on antud vastuvaidlemise õigus.

Kindlaks määramata tõendite saamise moodust, kohustab kriminaalmenetluse seadus uurijaid kandma kirjalikku protokollu kõik tõendid, kuid ei selgita üksikasjalikult, kuidas peavad uurijad tõendeid kohuma ja milliseid vahendeid võib kasutada. See ei tähenda, et tõendid võivad olla saadud suvaliselt.

⁴⁶Criminal Procedure Code of the Kingdom of Belgium. Arvutivõrgus: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁴⁷D. Bazelon. The morality of the Criminal Law. Northwestern University: The Journal of Criminal Law and Criminology Vol. 72, No. 4 (Avaldatud, 1981), pp. 1143-1170. 1976.

Ebaseaduslikult saadud tõendid ei ole kohtus lubatud. Ebaseaduslikult saadud tõendi mõistet tõlgendatakse laialt: see hõlmab mitte ainult tõendeid, mis on saadud seaduse rikkumisega (tõendid, mis on saadud orderita läbiotsimise tegemisel või provotseerimise abil saadud tõendid), vaid ka tõendeid, mis on saadud süüdistatava „õiglase kohtupidamise reeglite rikkumisega“ (näiteks tõendid, mis on saadud enesesüüdistamise vastase õiguse rikkumisega eneserõõna keelu rikkumisega).

Tõendamiskohustus lasub riiklikul süüdistajal. Prokurör peab tõendama süüdistatava süü selleks põhjendatud kahtluste puudumisel. Kuigi seda väidet ei ole kusagil kinnistatud, kasutatakse praktikas *in dubio pro reo* reeglit: süüdistatav on süütu seni, kuni tõendatakse vastupidine, aga kui on olemas kahtlused tema süülisuses, siis tuleb ta õigeks mõista. Süüdistuse esitanud isikul ei lasu tõendamiskohustus⁴⁸.

Mõningate, peamiselt „tehniliste“ (sõidukite jmt.), kuritegude puhul ei ole süütuse presumpatsioon iseloomulik, nende puhul kehtib reegel: „fakt on ilmne, kuni see kummutatakse“. Nende kuritegude osas näeb seadus esimese astme kohtu jaoks ette politseiprotokollide obligatoorse jõu, kuni süüdistatav on need kummutanud.

Põhimõtte, mille kohaselt süüdistatavat ei saa sundida andma ütlusi iseenda vastu, vastab põhimõttele, mille kohaselt tõendamiskohustus lasub süüdistusel (kui poolel).

Belgia kohtud kohaldavad tõendite välistamise reeglit nende osas, mis saadi enesesüüdistamise vastase õiguse rikkumisega. Politseiuurijad või kohtud ei ole kohustatud teatama kahtlustatavale tema õigusest vaikida ja enesesüüdistamise vastasest privileegist⁴⁹.

Kohtuniku poolt tõendite hindamise kord on reguleerimata: kohtunik arutab asja sisuliselt, juhindudes oma siseveendumusest. Vastavalt Belgia Kuningriigi kriminaalmenetluse koodeksi⁵⁰ § 342 on see reegel sõnastatud spetsiaalselt vandekohtu jaoks, kuid väljakujunenud traditsiooni kohaldavad ka kohtu teised koosseisud.

⁴⁸В. Туманов, lk 97.

⁴⁹ В. Хубер. Развитие уголовного права в Европе: обзор. Основные принципы современного уголовного права: Сборник текстов. Тилбург 1998, lk 121.

⁵⁰ Criminal Procedure Code of the Kingdom of Belgium. Arvutivõrgus:
<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

See põhimõte vastab materiaaõiguse tuvastamise põhimõttele: kohtunik peab tuvastama materiaaõiguse ja seejuures, peale omaenda tõendite hinnangu, ei tohi ta olla millegagi seotud.

Asjakohaselt vaadeldakse kohtuniku siseveendumuse sisu, mille alusel ta otsustab, kas üks või teine fakt sai tõendatud või mitte. Kohtunik hindab talle asja arutamisel esitatud tõendite kogu kogumit ja ei ole kohustatud viitama ühe või teise otsuse tegemise põhjustele. Sellegi poolest, see ei tähenda, et kohtunikud võivad tõendeid suvaliselt käsitleda.

Peale selle, tõendite hinnang ei või sisaldada sisemisi vastuolusid. Näiteks ei või kohtunik õigeks mõista kohtualust, kes tunnistas üles kuriteo toimepanemise, selgitamata, miks ta loobub selle tunnistamisest: kohtu otsustus, milles ühest küljest konstateeritakse kohtualuse poolt süü tunnistamist, aga teisest küljest tuvastatakse, et tema süütus on tõendatud, on vastuoluline, järelikult kaitsetu apellatsiooni esitamise või kassatsioonikohtu poolt otsuse tühistamise ees.

On rida tõendite vaba hindamise põhimõtte piiranguid: esiteks, kohtunik on seotud kindla politseiprotokolliga (süüdistusega), ja teiseks, ta ei või usaldada lubamatuid tõendeid (tõendite hulgast välistamise reegel).

Erinevalt kohtueelsest staadiumist, kus menetlus on kinnist laadi, on kohtulik arutamine avalik (Belgia Kuningriigi Põhiseaduse⁵¹ § 96). Kohus võib aga kohtusaalis olijad (väljaarvatud pooled) saalist eemaldada kogu arutamise ajaks juhul, kui on risk seada ohtu ühiskondlik kord või moraal.

Selle reegli (avalikkuse põhimõtte) erandiks on alaealiste asjade arutamine kohtus, need toimuvad alati kinniste istungitena. Teine erand leiab aset siis, kui kohtupalat arutab vaimuhaige süüdistatava asja tehiosid.

Kohtuotsuse (kohtulahendi) peab aga alati kuulutama avalikult.

Kohtuliku arutamise ajal on süüdistataval põhimõtteliselt õigus ümber lükata tõendid, mis tunnustavad tema süüisust. Paraku praktikas on selle õiguse realiseerimine tugevasti mõjutatud faktist, et kohus tugineb õigusemõistmisel peamiselt kohtueelsele toimikule (eeluurimise materjalidele).

Belgia kohtud, erinevalt teiste Euroopa riikide kohtutest, ei ole oma töös seotud vahetu uurimise põhimõttega, mille kohaselt kõik tõendid peavad olema kohtule esitatud „elusalt“. Kui kohus leiab, et kohtutoimikus olevad tehiosid ja tõendid on piisavad, siis ta võib loobuda nende

⁵¹ Constitution of the Kingdom of Belgium. Arvutivõrgus:

<http://legislationline.org/documents/section/constitutions/country/41>

tunnistajate ülekuulamisest, kes kohtueelsel staadiumil juba andsid ütlusi. Vaatamata sellele peab andma kaitsjale võimaluse vastuargumentide esitamiseks süüdistatava süü kohta toimikusse kogutud tõenditele⁵².

Belgia seadusandluse järgi on tõendite hulgas keskne koht eeluurimisorganite ja ametnike kirjalikud protokollid (*proces-verbaux*)⁵³.

Belgias rajaneb kohtulik arutamine tavaliselt tõenditel, mis on saadud eeluurimisel prokuröri poolt („teabe“ protseduur) või uurimiskohtuniku poolt („juhendi“ protseduur). Kõik kohtueelses staadiumis kogutud tõendid peavad olema kantud protokollis⁵⁴.

Protokollide võrdlemise õigus on ainult ametiisikutel, kes on andnud vande, kellele vastavalt seadusele on antud uurijate õigused. Ka on nad „eelistatud tunnistajad“, kelle ütlused on kaalukamad, kui teiste tunnistajate ütlused.

Protokollidel on kohtus tõenduslik tähendus. Uurijaid, kes on need koostanud, tavaliselt ei kuulata üle tunnistajatena. Kohus võib nendes kirjalikes protokollides kindel olla, kuna see on koostatud vande all. Süüdistatav ja tema kaitsja, kellele on tutvustatud toimiku (kriminaalasja) materjale varem, enne kohtulikku arutamist, võivad vaidlustada uurimistoimingute protokolle asja arutamise ajal.

Eristatakse protokollide (*proces-verbaux*) kolme eriliiki – tavalised protokollid; protokollid, mis kehtivad kuni tõendatakse vastupidine; protokollid, mis on jõus, kuni formaalselt tõendatakse nende „valelikkus“. Tavalises protokollis märgitud fakti, mis on sama võrdne, nagu ka arutatava asja teised faktid ja asjaolud, peab tuvastama süüdistuse pool – prokurör, kes teostas kriminaaljälitust.

Näiteks asi „L.M. Belgia vastu“ (LM v Italy), 60033/00, 08.veebruaril 2005.aastal⁵⁵.

Kohus märgib, et kui rahvuslikus õiguses on eraldi ette nähtud läbiotsimisprotokolli kinnitamine, siis sellega seatakse prokuratuuripoolne kontroll politsei tegevuse seaduslikkuse üle. Sellise väite täielik ja õigustamatu puudus viitab sellele, et volitatud organid ei jälginud

⁵²В. Туманов, lk 99.

⁵³ **Procès-verbal** ([French](#) *procès*, protsess, [Latin](#) *verbalis*, sõna) on õiguslik tähendus, nimelt kriminaalmenetluses menetluse kirjalik aruande. Oxford Legal Dictionary.

⁵⁴ Н. Стойко, А. Шагинян, lk 123.

⁵⁵ J. Mc Bride. Human Rights and Criminal Procedure. The case law of the European Court of Human Rights. Council of Europe Publishing 2009, lk 110

seada, et vaidlustatud läbiotsimine oleks olnud kooskõlas seadusandluses ettenähtud protseduuridega.

Sellest tuleneb, et pärast läbiotsimise lõpetamist ei järgitud seaduslikke protseduure, mis tähendab, et ilmne on Inimõiguste Konventsiooni art.8⁵⁶ rikkumine.

Kohus ei ole seotud protokollis kirjeldatud seisukohtadega. Näiteks, kui protokollis on fikseeritud, et sissemurdmisega vargus pandi toime öisel ajal, võib kohtunik teiste tunnuste järgi teha järelduse, et kuritegu pandi toime päeval.

Mõningate, peamiselt tehniliste kuritegude jaoks, sätestab seadus „eriprotokollide“ kasutamise, millel on suurem tõenduslik jõud kui tavalistel politseiprotokollidel: proces-verbaux`del, mis fikseerivad sellised kuriteod, on jõud seni, kuni need ümber lükatakse, s.t. need väärivad tähelepanu seni, kuni tõendatakse vastupidine.

Sellised protokollid piiravad kohtu tegevust, kuid süüdistatav võib ümber lükata protokollis märgitud asjaolusid või fakte kõikide võimalike vahenditega. Seda kategooriat kasutatakse näiteks liikluseeskirja kuritahtliku rikkumise asjades.

Protokollid, millel on jõud, kuni on tõendatud nende „valelikkus“, on erand reeglist. Neid (nende tõenduslikku jõudu) saab ümber lükata ainult spetsiaalse protseduuriga, mis on suunatud nende „valelikkuse“ tõendamisele.

Üheks harvaks näiteks on kohtuistungi protokoll, mille on koostanud greffjee (sekretär): kõik, mis on selles kirja pandud, on tõde, kuni tuvastatakse vastupidine (spetsiaalne protseduur), et greffjee on teinud valed kanded.

Seadus ei reguleeri ei tõendite saamise mooduseid ega uurijate volitusi, kes on kohustatud eeluurimise ajal (kohtueelses staadiumis) koguma tõendeid. Selles suhtes kasutavad kohtud niinimetatud „lubatavaid reegleid“: politsei, prokurör ja uurimiskohtunik võivad kasutada kõik lubatud vahendeid tõe avastamiseks, kui need ei ole vastunäidustatud ja ei takista süüdistatava kaitseõiguse realiseerimist, uurimiskohtunike puhul peavad vahendid vastama nende ametialasele staatusele⁵⁷.

Politseil ja prokuröril on õigus järgmiste uurimistoimingute tegemiseks: kuulata üle kahtlustatavat ja tunnistajaid (mitte vande all), otsida läbi eluruumi seal elavate isikute

⁵⁶ European Convention on Human Rights. As amended by Protocoles Nos 11 and 14, supplemented by Protocoles Nos 1, 4, 6, 7, 12 and 13. European Court of Human Rights. Arvutivõrgus:
http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/Convention_ENG.pdf

⁵⁷Н. Стойко, А. Шагинян, lk 107.

nõusolekul, teha isiklikku läbiotsimist jne. Kui on vaja rakendada sunnivahendeid (läbiotsimine ja võetust, telefonikõnede pealtkuulamist, kirjade läbilugemine), siis need peavad olema sanktsioneeritud uurimiskohtuniku poolt.

Nende reeglite rikkumisega esitatud tõendid loetakse lubamatuteks tõendite välistamise reegli põhjal.

Tõendamisvahendite hulka kuuluvad süü omaksvõtt, tunnistaja ütlused, sündmuskoha vaatlusprotokoll ja eksperdi arvamus.

Süü omaksvõtt on lubatud tõend tingimusel, et see on tehtud vabalt, enesesüüdistamise privileegi rikkumiseta. Süü omaksvõtt vabastab ka riikliku süüdistaja tema fakti tõendamiskohustusest.

Belgia kriminaalmenetlus ei tunne süü omaksvõtu avalduse mõistet. Isegi kui süüdistatav kohtueelses staadiumis võttis omaks kuriteo toimepanemise, siis tuleb tema süü tõendada kohtulikult arutamisel. Seda reeglit rakendatakse ka vandekohtus: kohtualuse süüd tõendavad tõendid esitatakse vandekohtule, kes võib erandlikel juhtudel õigeks mõista kohtualuse, kes on omaks võtnud kuriteo toimepanemise⁵⁸.

Tunnistajaid kuulatakse üle ka kohtueelses staadiumis (uurimiskohtuniku poolt) ja kohtuliku arutamise ajal. Isikut võib süüdi tunnistada vaid ühe tunnistaja ütluste alusel, kui asja arutav kohtunik on kindel kohtualuse süüelisuses. Reeglina kuulatakse tunnistajad üle vande all.

Paraku, vande all ei saa tunnistada alla 15-aastased lapsed, samuti isikud, kes kriminaalkorras süüdimõistmise tagajärjel on jäetud ilma tunnistamise õigusest. Need isikud võivad anda ütlusi vannet andmata. Teised isikud, kellel ei lubata tunnistada on: süüdistatava abikaasa ja mõned tema sugulased, samuti tsiviilhageja.

Nagu ka teistes riikides, on enam vaieldavaks küsimuseks nende tunnistajate ütluste kasutamine, kes soovivad erinevatel põhjustel jääda anonüümseteks. Kohtueelse staadiumi (eeluurimise) suhtes Kassatsioonikohus (kõrgeim kohtuorgan) märkis, et ülekuulamisprotokollis tunnistaja isikule viite puudumisel ei kaota see tõend oma tõenduslikku jõudu. Sellegi poolest jäi lahtiseks küsimus anonüümsete tunnistajate kasutamisest kohtulikult arutamisel.

Sündmuskoha või muu paiga vaatlust, millel on asjaga puutumus, teostab politsei tavaliselt eeluurimise ajal (kohtueelses staadiumis). Seda uurimistoimingut võib vajaduse korral teostada ka esimese astme kohus (selle paiga külastamine menetluse kõigi poolte juuresolekul).

⁵⁸ К. Гуценко, Л. Головки, Б. Филимонов. Уголовный процесс западных государств. Москва 2002, lk 134.

Ekspert on isik, kellel on eriteadmised konkreetsetes vallas, kes määratakse ekspertiisis märgitud spetsiifiliste toimingute tegemiseks. Nõuded eksperdile määrab täpselt kindlaks ekspertiisi tegemise määranud ametiisik. Ekspert tegutseb ainult ekspertiisi teostamise nõude raames ja ei või iseseisvalt uurimist läbi viia. Süüdistatav võib määrata eksperdi oma valikul, kuid kõik ekspertiisitegemise kulud kannab ta iseseisvalt.

Seadustik mainib möödaminnes eksperdi, puudutades prokuröri erakorralisi volitusi juhul, kui kahtlustatav on tabatud sündmuskohal (Code d'instruction criminelle § 33-§ 34)⁵⁹. On omaks võetud, et uurimiskohtunik „juhendi“ teostamisel ja kriminaalasja sisuliselt arutav kohtunik võivad määrata ekspertiisi.

Enne kui asuda kohustuste juurde, annab ekspert vande, milles vannub täita neid (kohustusi) kohusetundlikult ja nõutava püüdlikkusega (Code d'instruction criminelle § 44⁶⁰).

Ekspertiisi tehakse alati konfidentsiaalselt, süüdistatava või avalikkuse kohalolekuta. Ekspertiisi tulemused kajastatakse eksperdi arvamuses, dokumendis, mis esitatakse uurimiskohtuniku või kohtu käsutusse.

Kehtib arvamus, et ekspertiisile on vaja anda võistlevuse iseloom (eritu eeluurimisel), s.t. lubada süüdistataval või kannatanul määrata neid eksperte, keda nemad soovivad kaasata, aga samuti viibida ekspertiisi tegemise juures. Seda põhistatakse sellega, et asja üleandmise ajaks kohtusse ei ole tihti võimalik teha kontraekspertiisi, näiteks teha mitu kuud pärast esialgset ekspertiisi korduvat autopsiat (laiba lahkamist).

2.3 Kriminaalmenetluse tõendid Taanis

Taanis on kriminaalmenetluse üldisteks põhimõteteks „juhendi“ põhimõte, õigus olla ärakuulatud, kohtumenetluse kiirus (tähtaegade lühendamine).

⁵⁹ Code d'instruction criminelle. Les Codes Larcier. Edition 2010. Tomes I-4. (Larcier, 2010, with supplements for 2011). Avaldatud aastal 1808. Arvutivõrgus: <http://editions.larcier.com/resource/extra/9782804455040/CICR%20PLESSPEN.pdf>

⁶⁰ J-F. Rencci, lk 159.

Juhendi põhimõte, mis on vastupidine võistlevuse põhimõttele (mis eeldab läbirääkimisi), paneb kriminaaljälitusorganitele ülesandeks tõeste asjaolude leidmise. Seejuures ei ole kohtud mingilgi määral seotud poolte poolt esitatud tõenditega.

Vastavalt õigusele olla ärakuulatud ei saa teha igasugust ebasoodsat lahendit kui huvitatud isikule ei antud võimalust avaldada oma seisukohta.

Kohtumenetluse kiirus paneb õigusemõistmiseorganitele kohustuse vältida igasuguseid ebavajalikke viivitusi kriminaalmenetluses.

Vastavalt sellele seisukohale peab kriminaalmenetlus toimuma katkematult. Samas, asjas menetluse tähtaegade lühendamine ei tohi tekitada kahju poole kaitseõigusele, poolel peab olema piisav aeg arutamiseks ettevalmistumiseks.

Kriminaalmenetluse alustamise põhimõteteks on süüdistuse ja uurimise avalikkuse ja võimaluste (äranaagemise vabaduse, valiku vabadus) põhimõtted.

Alates XIX saj. algusest on Taani riigil monopol kriminaaljälitamiseks, mida tehakse sõltumata kannatanute tahtest ja soovist. Kriminaaljälitust tuleb teha seaduslikel alustel ja seadusliku protseduuri järgimisega.

Seejuures on süüdistajal (kõrge äranaagemise aste diskretsiooniõigus) asja kohtusse saatmise küsimuse otsustamisel.

Süüdistavat tüüpi kriminaalmenetluses, mille hulka kuulub ka taani menetlus, on kriminaaljälitamine ja kriminaalasjade lahendamine üksteisest eraldatud. Taanis nii kohtueelne kui kohtulik menetlus on süüdistava kallakuga. Paraku ei välista see tunnistajate ja süüdistatava ülekuulamist eesistuva kohtuniku poolt. Vastupidi, see tuleneb materiaalse tõe tuvastamise põhimõttest, mille kohaselt kohtunik on kohustatud välja selgitama kõik asjas olevad kahtlust tekitavad momendid.

Põhimõtete hulka, mis juhivad tõendamist, kuuluvad tõendite vaba hindamise ja süütuse presumptsiooni põhimõtted.

Tõendite vaba hindamise põhimõte on kinnistatud Bekendtgørelse af straffeloven⁶¹ (Taani Kriminaalkodek) 896.jaos. See on materiaalse tõe tuvastamises osalemise kohustuse loogiliseks tulemuseks. Selle põhimõtte tähendus on mõneti negatiivne, kuna võib kasutada formaalseid tõendeid: kaks tunnistajat ei saa eksida, süüdistatava abikaasat ei või tunnistajana üle kuulata, kuuldustel rajanevad tõendid on lubamatud Retsplejeloven⁶² (Taani Õigusemõistmise

⁶¹ Bekendtgørelse af straffeloven. Herved bekendtgøres straffeloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 1260 af 23. oktober 2007. Arvutivõrgus: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=121398>

⁶² Retsplejeloven (Danish Administration of Justice Act) edaspidi Taani Õigusemõistmise seadus.

seadus) 184.jagu. Vaadeldava põhimõtte otsustavaks elemendiks on ka kohtu kindel veendumus asja faktiliste tehjulude osas. Kohus ei ole mingilgi moel seostud kohtualuse avaldusega oma süütuse kohta⁶³.

Kaitsjal on õigus tutvuda kõikide politseiprotokollidega, milledes on fikseeritud politsei poolt eeluurimise ajal tehtud uurimistoimingud.

Tõendid, mis on esitatud või saadud ebaseaduslikul teel, ei ole alati lubamatud – tavaliselt kohus arvestab neid.

Taanis, nagu ka teistes Lääne-Euroopa riikides, peetakse iga kuriteos süüdistatavat süütuks seni, kuni tema süü on tõendatud. Mitte kedagi ei saa süüdi mõista, kui kohus esitatud tõendite alusel kahtleb süüdistatava süüs (*in dubio pro reo, favor defensionis*).

Kohtulikke arutamiste juhtivate põhimõtete hulka kuuluvad vahetu uurimise, suulisuse ja avalikkuse põhimõtted.

Vahetu uurimise põhimõtte nõuab, et tõend peab olema kohtule esitatud „elusalt“, uuritud vahetult. Kohus peab kohtuistungil tunnistajad isiklikult ära kuulama, aga eeluurimisel saadud ütlusi ei või avaldada Taani Õigusemõistmise seaduse 896.jagu. Samal ajal praktikas prokurör kõrvutab oma kõnes süüdistatava või tunnistajate kohtuistungil antud ütlusi nendega, mis on fikseeritud politseiprotokollides⁶⁴.

Vahetu uurimise põhimõttest tuleneb, et kohtulik arutamine peab toimuma suuliselt Taani Õigusemõistmise seadus 148¹.jagu. Apellatsioonimenetluse ja kaebuste läbivaatamisele kassatsiooni korras on aga iseloomulik kirjalik kord.

Nii kohtulik eelistung (näiteks eelvangistuse küsimuse arutamine), kui ka asja sisuline arutamine viiakse läbi avalikult. Avalikkuse põhimõttel on aga mitte absoluutne, vaid suhteline iseloom, ja selles osas on mõningad erandid, mis tunnistavad selle suhtelisust: ühiskondliku moraali või siis teatud riiklike või eraandmete huvides Taani Õigusemõistmise seadus 29.jagu toimuvad asjade arutamised „kinniste uste taga“.

Kannatanute huvides arutatakse kohustuslikus korras kinnisel istungil vägistamise, intsesti ja muid seksuaalkuriteoasju.

Üldise reegli kohaselt võib avaldada ajakirjanduses kõike, mis kohtus toimub. Televisiooni ja raadio esindajatel ei ole lubatud filmida ja teha reportaaže kohtuistungil saalist. Mõni kord neid ikkagi lubatakse kohtuistungil saali tingimusel, et nad järgivad isiklike andmete avaldamise keeldu: nimed, tiitlid, ametid jne.

⁶³A. Ashworth. The Criminal Process: An evaluative study. Oxford 2008, lk 67.

⁶⁴B. Хыбep, lk 98.

Taani kriminaalmenetluses vaadeldakse tõendeid kohtu veenmise vahendina asjaolude ja faktide põhjendatuses, mis on esitatud kriminaalasja materjalides, aga ka tundmaõppimise vahendina.

Tõendid on jagatud kahte gruppi: subjektiivsed (isiklikud) ja objektiivsed. Nende hulka kuuluvad süüdistatava ütlused, tunnistaja ütlused, eksperdi arvamus, uurimistoimingute protokollid ja dokumendid.

Süüdistatava ütlused vastavad talle seadusega antud õigusele esitada kriminaalasjas oma seisukoht.

Samas võivad need olla saadud tema ülekuulamise tulemusel kui hinnalise ja usaldusväärse teabena. Lubamatu on süüdistatavalt ütluste saamine mingi surve avaldamisega, keda võimuorganid on kohustatud teavitama tema õigusest vaikida Taani Õigusemõistmise seadus 752 jagu⁶⁵ seetõttu ei ole sellisel moel saadud valeütlused õiguserikkumine Taani kriminaalkodeksi – 159.jagu⁶⁶). Kui aga süüdistatav soodustab ja kihutab tunnistajat andma valeütlusi, siis ta kuulub karistamisele nagu kaasosaline (Taani KrK 23.jagu⁶⁷).

Tunnistaja ütlused vastavad talle pandud kohustusele anda tõest teavet valeütluste andmise eest karistuse ähvardusel (Taani KrK 158.jagu). Kusjuures igapähele on antud kohustus olla tunnistajaks kohtulikult arutamisel, kuid mitte keegi ei pea osalema politseiuurimises Taani Õigusemõistmise seaduse 168. ja 750.jagu.

Kui kohtuliku arutamise käigus tunnistaja keeldub ütluste andmisest, siis võib talle kohaldada aresti tähtajaga kuni kuus kuud või rahatrah Taani Õigusemõistmise seaduse 178.jagu. Samas on rida aluseid, mis õigustavad ütluste andmisest keeldumist (lähedane sugulus süüdistatavaga, enesesüüdistamise risk, ametisaladuse avalikustamata jätmise vaimulike, advokaatide, ajakirjanike poolt).

Tunnistajaid hoiatatakse, et nad peavad rääkima ainult tõtt, aga ka vastutusest valeütluste andmise eest. Vande instituuti Taanis ei kasutata Taani Õigusemõistmise seaduse 181.jagu. Reeglina kuulavad tunnistaja üle süüdistaja ja kaitsja, kuid samuti on seda õiguspädev tegema ka kohtunik. Ülekuulamine kohtus on vähemametlik ka vähem keeruline erinevalt tunnistajat algselt

⁶⁵ I. Dübeck. *Introduktion til Dansk Ret (Introduction to Danish Law)*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 1994, lk 254.

⁶⁶ Н. Стойко, А. Шагинян, lk 108-115.

⁶⁷ M. Bohlander. *The General Part: Judicial Developments. International Criminal Law 3rd edn.* Brill Publishers 2008

väljakutsunud poole esialgselt ülekuulamisest ja risküsitlusest, mis on iseloomulik anglo-ameerika õigussüsteemile.

Tavaliselt saavad tunnistajad toime advokaatide abita. Kui aga jutt käib tunnistajast-kannatanust vägistamise või intsesti asjas, siis tema taotlusel peab kohus võimaldama talle advokaadi. Peale selle, reas kuritegudes, sellistes nagu tahtlik tapmine, röövimine ja raskete kehavigastuste tekitamine, võib kohus määrata tunnistajale advokaadi. Seejuures võib taotlus tuleneda ka politseilt.

Mõningatel juhtumitel on vaja asjaolude tuvastamiseks eksperdi arvamust (näiteks keskkonna reostamise aste ökoloogiliste kuritegude asjades).

Selliseid arvamusi võivad anda spetsialiseeritud organid – meditsiinilised-juriidilised nõukogud – kohtuküsimustes; Ülikooli kohtu-meditsiiniline instituut – veres sisalduva alkoholi sisalduse kohta jne.

Arvamuse võib anda ka spetsiaalselt määratud ekspert, kelle tavaliselt valib kohtuorgan. Ekspert annab oma arvamuse reeglina kirjalikus vormis ilma järgneva risküsitlusega poolte poolt.

Formaalselt ei ole kohus seotud sellise tõendiga, kuid tavaliselt tehakse otsus eksperdi arvamuse alusel. Väga harva määratakse eksperte süüdistaja või süüdistatava palvel. Ekspert on neutraalne isik, kes on mõlemast poolest sõltumatu.

Uurimistoimingute protokollid kui tõendite liik saadakse niinimetatud kohapeal uurimise tulemusel, mis sisaldab endas kõiki mõttelisi kõrvutamisi kuriteoobjektidega – paikkonna ja inimest vaatlus, video- ja audiomaterjalide läbivaatamine ja läbikuulamine.

Dokumendid, mis sisaldavad teavet uuritud faktide kohta, on samuti tõendid.

2.4 Kriminaalmenetluse tõendid Saksamaal

Tõendamiskohustuse probleemil on saksa tõendite teoorias üsna tähtis koht. See on seotud sellega, et selles menetluslikus instituudis avalduvad selgesti üldised kontseptuaalsed ideed, mis määravad kindlaks seda tüüpi kriminaalmenetluse iseloomu ja olemuse.

On arvamus, et käesoleval ajal on säilinud lääneriikide kriminaalmenetluses oma tähtsuse juba eelmisel sajandil väljatöötatud formaalse, materiaalse ja faktilise tõendamiskohustuse mõisted. Paraku vaated sellele probleemile on muutunud.

Just nimelt saksa protsessualistid läksid seda teed, et loobusid tõendamiskohustuse eelmärgitud mõistetest. Töötati välja ja sai suure tunnustuse tõendamiskohustus. Selline kohustus lasub kohtul.

Saksa kriminaalmenetluse teoorias on väljendatud rida kaalutlusi formaalse, materiaalse ja faktilise tõendamiskohustuse mõistete kohaldamatuse kohta.

Saksa kriminaalmenetluses ei ole aga võistlevuse põhimõtet. Süüdistaja ja süüdistatav, nagu märgivad saksa õigusteadlased, ei vaidle kohtuniku ees, vastupidi, tegutseb eesistuja. Seetõttu ei ole ei süüdistajal ega süüdistataval formaalset tõendamiskohustust.

Reeglina jäetakse kõrvale ka materiaalne tõendamiskohustus⁶⁸.

Teoreetikud väidavad, et see lasub süüdistajal, süüdistatav ei ole aga kohustatud tõendama oma süütust. Materiaalse tõendamiskohustuse olemus seisneb selles, et kui prokurör ei tõenda süüdistust, siis kohtualune mõistetakse õigeks. Kui süüdistatav ongi õigeks mõistetud tõendite puudulikkuse tõttu, siis see ei tähenda sugugi süüdistaja „lüüa saamist“. Prokuröri ülesanne ei saa piirduda sellega, mis iganes hinna eest tõendada kohtualuse süüd ja saavutada tema süüdimõistmine⁶⁹.

Ja lõpuks, ei ole saavutanud tunnustust ka niinimetatud faktiline tõendamiskohustus, mille mõte on selles, et süüdistatav on tegelikult sunnitud oma huvide kaitseks esitama õigustavaid tõendeid, esitama erinevat liiki taotlusi.

Igal juhul käib aga jutt süüdistatava õiguste realiseerimisest, mis on tingitud tema kui menetluse subjekti menetluslikust seisundist, aga mitte tõendamiskohustusest.

Sellest järeldatakse, et kriminaalmenetluses ei sa olla tõendamiskohustust üheski eelmärgitud tähenduses, vaid on tõendamiskohustus, mis lasub tervenisti ja täielikult kohtul.

Loomulikult ei kao kohtule tõendamiskohustuse panemisega süüdistuse funktsioon kohtuliku arutamise staadiumis. Nagu sätestab Strafprozeßordnung (Saksamaa

⁶⁸В. Бойльке. Уголовно-процессуальное право ФРГ. Красноярск 2004, lk 87.

⁶⁹W. Küper. Strafrecht. Besonderer Teil. Definitionen mit Erläuterungen. 3 Aufl. Heidelberg: C.F. Müller 1999, lk 192.

Kriminaalmenetluse seadustik)– StPO § 151⁷⁰, toimub kohtulik arutamine avaliku süüdistuse algatamise olemasolul. Kuid kes siis sellisel juhul teostab süüdistusfunktsiooni kohtus?

Leitakse, et Saksamaa kriminaalmenetluses lasub tõendamiskohustus prokuröri ainult eeluurimise staadiumis. Saksamaa õigusteadlane K.Roksini tunnistuse kohaselt prokurör vaid „esindab süüdistust vastavalt Strafprozeßordnung – StPO § 243 ja § 226⁷¹“, s.t. loeb ette süüdistusaktist süüdistuse, avaldab kohtumääruse süüdistuse muutmise kohta, kui seda tehti kohtu alla andmise staadiumis, osaleb katkematult kohtuistungil ja teostab „seaduse valvurina“ järelevalvet seaduslikkuse üle. Teisisõnu öeldes, on prokurörile antud omapärane kohtu vabatahtliku abi roll.

Näiteks Saksamaa õigusteadlase G.Kleinknechti kommentaarides on märgitud: tõendamiskohustus lasub kohtul, kes toetab prokuröri; prokuröri abiga kohus tõendab, mida on vaja kohtualuse süüdimõistmiseks.

Prokurör peab hoolitsema tõendite kogumise ja uurimise eest, kuid teda ennast võib kohus pidada vaid vabatahtlikuks abiks. Kui aga prokurör esitab kohtus süüdistuse vaid formaalselt ja tema tegevus ei ole seotud kohtualuse paljastamisega, siis läheb süüdistamise funktsioon paratamatult üle kohtule, st toimub süüdistuse ja kohtuniku funktsiooni ühendamine.

Taolist laadi kohtuniku tõendamiskohustus vastab peamiselt saksa kriminaalmenetluse ülesehituse kontseptuaalsele ideele, mis ei tunnista mõistet „pooled“ ja eitab võistlevuse põhimõtet⁷².

Teorias selgitatakse, et poolte võrdsuse mõiste ei ole Saksamaa kriminaalmenetluses kohaldatav seetõttu, et prokurör ei või olla kohtualusega võrdses menetluslikus seisundis, kuna talle on antud võimu riiklikud volitused, tema käsutuses on võimas politseiaparaat ja julgeolekuaparaat. Talle on antud õigus kohaldada menetluslikke sunnivahendeid.

Kohtualune, kuigi temalt ei ole võetud teatud õigusi, kuid ta on alati „ebavõrdne pool“. Poolte võrdsuse mõiste eitamine tekitab seaduspäraselt ka võistlevuse põhimõtte kategoorilise mittetunnustamise.

⁷⁰ Strafprozeßordnung, StPO. Criminal Procedure Code of Germany. Translation provided by German Federal Ministry of Justice. Arvutivõrgus: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>

⁷¹ W. Hassemer. Freiheitliches Strafrecht. Berlin: Philo Verlagsgesellschaft. 2001.

⁷²B. Хыбep, lk 107.

Need ideed leiavad oma ammendava väljenduse kohtuliku arutamise teoreetilises ja seadusandlikus konstruktsioonis⁷³.

See konstruktsioon näeb ette eesistuvale kollegiaalsele kohtule sisuliselt ainuvolitused mitte ainult asja arutamise juhtimisel, vaid ka kohtuliku uurimise ainuisikulise pidamise. Nii näeb StPO § 238 lg.1⁷⁴ sõnaselgelt ette, et kriminaalasja arutamise juhtimist, kohtualuse ülekuulamist ja kohtulikku uurimist teostab eesistuja. Seaduse järgi võivad kohtu koosseisu kuuluvad kaasistujad (Schoffen), prokurör, kohtualune ja kaitsja esitada kohtualustele, tunnistajatele ja ekspertidele küsimusi vaid kohtuniku loal (§ 240⁷⁵).

Eelmärgitud isikud võivad esitada üksnes küsimusi, kuid neil ei ole õigust korraldada ülekuulamist. Tõsi küll, StPO § 239⁷⁶ lubab prokuröril ja kaitsjal nende vastastikusel kokkuleppel üle kuulata neid tunnistajaid ja eksperte, kes on kohtu algatusel kohtusse kutsutud.

Prokurör piirdub niinimetatud järelevalve funktsiooni täitmisega ja sisuliselt ei osale kohtulikus uurimises. Nagu märgib saksa õigusteadlane G.German, prokurör tihtipeale ei ole isegi tuttav arutatava kriminaalasja materjalidega. Kaitsja üritab osaleda tõendite uurimises, kuid seejuures saab tunda tõsiseid raskusi oma funktsiooni täitmisel. Näiteks, kui ta esitab tunnistajatele täiendavaid küsimusi, siis võib eesistuja kaitsjat kohe katkestada ja iseseisvalt neid tunnistajaid küsitleda.

„Eesistuja domineeriv seisund, Saksamaa õiguskirjanduse järgi, tõmbab reeglina kaitsja ja prokuröri toimuva lihtsate statistide tasemele⁷⁷.”

Kui nad ilmutavad soovi aktiivselt osaleda kohtulikus arutamises, siis tekib oht, et eesistuja tõlgendab nende arglikke tegevuskatseid tema ülekuulamistehnika kriitikana“. Kriteerides kohtuliku uurimise seadusandlikku reguleerimist ja analüüsides kohtupraktikat, saksa õigusteadlane V.Hirschberg märgib:

„Saksa kriminaalmenetluse üheks äärmiselt tõsiseks puuduseks on kohtualuse ülekuulamise üleandmine eesistujale. Tihtipeale kujuneb tal eeluurimise materjalidega tutvumisel juba eelnevalt veendumus kohtualuse süülisuses ja kohtunik muutub kriminaaljälituse organiks⁷⁸.”

⁷³ В. Бойльке, lk 92.

⁷⁴ Strafprozeßordnung, StPO. Criminal Procedure Code of Germany. Translation provided by German Federal Ministry of Justice. <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>

⁷⁵ K. Ambos. Der Allgemeine Teil des Völkerstrafrechts. Berlin: Dunker & Humblot 2002, lk 56.

⁷⁶ B-D. Meier. Strafrechtliche Sanktionen. Berlin: Springer 2001, lk 166.

⁷⁷ В. Бойльке, lk 184.

⁷⁸ К. Гуценко, Л. Головки, Б. Филимонов, lk 122.

Saksamaa õigusosalases kirjanduses tunnistatakse, et sellisel kohtutoimingul on ilmne süüdistav kallak.

Esiteks, juba süüdistatava kohtu alla andmise akti mõjul asub eesistuja süüdistavale seisukohale. Teiseks, ülekuulamistel ja taotluste läbivaatamisel on eesistuja sunnitud järgima süüdistuse versiooni, mis tihtipeale rajaneb vaid juurdluse materjalidel; süüdistava võimu vaim osutub nii tugevaks, et ei jää ruumi tõendite kriitiliseks hinnanguks kohtuotsuse langetamisel.

Kolmandaks, kohtualuse paljastamise kohustuse tõttu muutub eesistuja kohtualuse vastaseks, esitab talle paljastavaid küsimusi ja peab kinni vastavast uurimistaktikast.

Selle tagajärjel tekib kohtualusel kergesti tunne, et tal on tegemist vaenlasega. Neljandaks, eesistuja keskendumine kohtualuse paljastamisele, seoses sellega vajadus eelnevalt läbi mõelda järjekordsed uurimistoimingud, esitada küsimused eelnevalt ettenähtud ja oodatava vastusega, piirab teabe erapooletut vastuvõtmist ja töötlemist, eriti selle teabe, mis on vastuolus eesistuja ettekujutusega⁷⁹.

Eelkirjeldatu valguses on selge, miks kohtuliku arutamise staadiumi selline teoreetilis-õiguslik ülesehitus, kaasaarvatult tõendamiskohustuse probleem, on juba ammu saksa kriminaalmenetluse reformi diskussiooni keskmes.

Reformi peamised ideed on alati olnud seotud kohtuliku arutamise reorganiseerimisega saksamaa kriminaalmenetluses anglo-ameerika võitleva menetluse mudeli järgi, et eesistuja oleks seatud alamalseisvaks oma valitsevast seisundist, aga prokurörile ja kaitsjale on antud laialdased õigused asja arutamises osalemiseks.

Paraku ei ole see kunagi piisavat toetust leidnud. Käesoleval ajal arutatakse kohtuliku arutamise niinimetatud „segatüüpi“ variandi üle ühes mõningate võistlevuse elementidega. Pärast asja arutamise avamist, süüdistatava isiku tuvastamist ja teiste ettevalmistavate toimingute tegemist ei pea eesistuja kohesest muutuma asjaolude uurimise ainuisikuliseks organiks⁸⁰.

Selle asemel viiakse läbi väljakutsutud tunnistajate, kohtualuste ja ekspertide risküsitlus. Aga seejuures ei pea prokurör ikkagi asuma poole menetluslikule positsioonile. Eesistujale jääb alles asja arutamise juhtimise ja asjaolude uurimise kohustus, piirdumata prokuröri ja kaitsja poolt tehtavate risküsitlustega. Kohtunik peab esitama täpsustavaid küsimusi ja tegema täiendavaid ülekuulamisi.

Eeldatakse, et selline kohtuliku arutamise struktuur tagab kohtu, prokuröri, kaitsja ja kohtualuse vahelised kommunikatiivsed sidemed asja igakülgse, täieliku ja objektiivse arutamise eesmärgil ning ei võimalda tõendite uurimisel kohtuniku ainuisikulise tegevuse esiplaanile

⁷⁹ G. Jakobs. Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2 Aufl. Berlin; New York: Walter de Gruyter 1993.

⁸⁰W. Küper, lk 223.

tõstmist, kahjustades tema funktsiooni täitmist asja sisulisel lahendamisel ning kohtuotsuse tegemisel⁸¹.

Nagu arvab saksa õigusteadlane D.Meurer, võimaldab see vältida arusaama kohtuniku ilmsest vaenulikkusest kohtualuse suhtes, mille loob eesistuja valitsev seisund kehtiva kriminaalmenetluse õiguse järgi⁸². Kuid ka reformi see variant ei ole leidnud seniajani oma realiseerumist.

Selle näiteks võib olla asi „Buck Saksamaa vastu“ (Buck v Germany), 41604/98, 28.aprillil 2005.aastal⁸², mille kohaselt:

„Mis aga puudutab läbiotsimise võetuse määruse vastavust taotletava eesmärgiga konkreetsetes asjaoludes, siis Kohus, arvestades oma pretsedendipraktika vastavaid kriteeriume, märgib, et õiguserikkumine, seoses millega on antud luba nende uurimistoimingute tegemiseks, seisnes tavalises LE rikkumises. Nende reeglite rikkumine on väikese raskusastmega haldusrikkumine ja seetõttu on see Saksamaa seadusandluses dekriminaliseeritud. Peale selle, selles asjas käis jutt ainult vastava isiku haldusvastutusele võtmisest, keda varem ei ole LE rikkumise eest haldusvastutusele võetud.

Ka märgib kohus, et kuigi vastav õiguserikkumine pandi toime ajal, mil juhiti kompanii sõiduautot, mis on avaldaja omand, kuid menetlust, mille käigus tehti läbiotsimine ja võetus, rikuti mitte avaldaja enda, vaid tema poja, st kolmanda isiku suhtes.

Lõpuks kohus märgib, et avaldaja eluaseme ja kontoriruumide läbiotsimise ning sealt võetuse tegemise avalikkus linnas, kus elanikke on umbes 10 tuhat, on täiesti võimalik, et võis negatiivselt mõjuda avaldaja ja tema kompanii mainele. Seoses sellega on vaja meelde tuletada, et avaldaja ise ei olnud kahtlustatavaks mingis õiguserikkumises või kuriteos.

Arvestades selle isiku eluruumi puutumatusõigusesse sekkumise tõsidust, keda need uurimistoimingud puudutavad, tuleb täpselt kindlaks määrata proportsionaalsuse põhimõtte järgimine.

Analüüsid asja tehiosid, sealhulgas fakti, et vastava läbiotsimise ja võetuse luba anti seoses väikese õiguserikkumisega, mille pani toime kolmas isik, kuid läbiotsimine laienes avaldaja isiklikule eluasemele, Kohus leiab, et sekkumine ei vastanud eesmärgile, mida see taotles.

⁸¹ H. Satzger. Das neue Völkerstrafgesetzbuch. Eine kritische Würdigung. Strafverteidiger No 3 2002.

⁸² European Court of Human Rights. CASE OF BUCK v. GERMANY Application no. [41604/98](#). Strasbourg 28 April 2005.

2.5 Tõendid Prantsusmaa kriminaalmenetluses

Prantsuse kriminaalmenetluses on tõendite allikateks tunnistaja ja süüdistatava ütlused, eksperdi arvamus, asitõendid ja kirjalikud tõendid.

Tõendite õiguses ei ole prantsuse kriminaalmenetlusteaduses kunagi keskset kohta olnud. Enamgi veel, üsna hiljuti ei olnud seal praktiliselt üldse kriminaalmenetlustõendite üldist teooriat, mis on seletatav rea ajalooliste ja juriidiliste asjaoludega. Peamine põhjus peitub selles, et 1808.a Kriminaaluurimise koodeksi koostajad, ilmselt üritades rõhutada tõendite vaba hindamise põhimõtet ja üritades vältida tõendamise keerulisi reegleid, loobusid üldse selles koodeksis sellise erijao või –peatüki koostamisest, mis oleks olnud pühendatud tõendite ja tõendamise küsimustele.

See asjaolu viis selleni, et XIX saj. vältel prantsuse doktriin, mis oli tol ajal andunud õiguse teadusliku läbitöötamise niinimetatud „eksegeetilisele meetodile“ , st seaduse teksti paragrahvide kaupa kommenteerimise meetodile, ei pööranud peaaegu üldse tähelepanu tõendite probleemile – kui 1808.a koodeksis⁸³ ei ole vastavat peatükki, siis ei pea seda olema ka kursustel, õpikutes või teistes doktriinsetes allikates. Lõppude-lõpuks seadus kujundas doktriini, aga see omakorda kujundas uued seadused, aga see omakorda kujundas uued seadused selles vaimus, millises see ise arenes, s.t. tekkis omapärane suletud ring. 1958.a KrMK koostajad, järgides oma eelkäijaid, ka ei võtnud erijaos kokku tõendite norme, mis osutusid hajutatuteks üle kogu koodeksi teksti⁸⁴.

Selle tulemusel on Prantsusmaa kriminaalmenetluses tõendamisõigus väljatöötatud mõnevõrra nõrgemini kui teistes kontinentaal- või anglo-ameerika õigussüsteemiga riikides. Selles vallas aga asjade seis muutub, millele aitavad kaasa ka võrdlus-õiguslikud uurimised – vastavad jaod ilmusid esmakordselt prantsuse õigusteadlaste G.Vidal ja R.Garro kriminaalmenetluse kursustel.

Praegu on juba prantsuse kriminaalmenetlusteadusel oma tõendite üldteooria, hoolimata sellest, et positiivses õiguses seda esialgu ei ole. Vastavalt üldtunnustatud lähenemisele, mis on leidnud kajastamist peaaegu igal kaasaegsel prantsuse kriminaalmenetluse kursusel või õpikus, tõendite õpetus koosneb kolmest osast:

- 1) tõendamiskohustuse tõendamine;

⁸³ G. Spence. The Code Napoleon or the French Civi Code. London: William Benning Law bookseller 1827.

⁸⁴Н. Стойко, Г. Никитин. Уголовный процесс во Франции: Защита личных прав и свобод: Учебное пособие. Санкт-Петербург 2006, lk 188.

- 2) tõendamisvahendite probleemid;
- 3) tõendusjõu probleemid.

1. Tõendamiskohustus (charge de la preuve).

Tõendamiskohustuse probleem on teadaolevalt seotud küsimusega sellest, kes peab tõendama neid asjaolusid, mis kuuluvad tuvastamisele konkreetses kriminaalasjas. Kriminaalmenetluse seadusandlus ei anna sellele küsimusele üldist vastust, seetõttu saab seda välja lugeda vaid doktriinist ja kohtupraktikast.

Prantsuse kirjanduses on tavaks analüüsida tõendamiskohustust läbi süütuse presumptsioonist arusaama, mis on omamoodi lähtepunktiks selles küsimuses. Selle põhimõtte olemasolu tunnistati Prantsusmaal juba ammu (Déclaration française des Droits de l'Homme⁸⁵ – Prantsuse Inim- ja kodanikuõiguse deklaratsiooni art.9⁸⁶), kuigi kriminaalmenetluse seaduses ei ole algselt süütuse presumptsiooni märgitud. Probleemi põhiseadusõiguslik ja rahvusvahelise õigusega kooskõlas olev lahendamine tundus prantsuse seadusandjale teatud etapil ebapiisavana. 04.jaanuari 1993.a seadus täiendas Code civil⁸⁷ (Prantsusmaa Tsiviilkoodeks) §-ga 9¹, milles on märgitud, et igaühel on õigus tema suhtes süütuse presumptsiooni järgimisele⁸⁸.

See põhimõte sai Prantsusmaal tsiviilõiguslikuks või isegi üldõiguslikuks, kuid kriminaalmenetluse seadus „vaikis“ endiselt. Lõpuks lülitati 15.juuni 2000.a seadusesse Code de procédure pénale⁸⁸ (Prantsusmaa Kriminaalkoodeks) preambulaparagrahv, milles sõnastati süütuse presumptsiooni kriminaalmenetluse variant: „Iga kahtlustatava või kriminaalkorras jälitatava suhtes presümeeritakse, et isik on süütu, kuni tema süü tõendatakse“.

Prantsuse õiguses süütuse presumptsiooni olemasolu viib kohtupraktika järelduseni, et kui isikut peetakse süütuks kuni tema süü tuvastamiseni, siis selle isiku süüd peab tõendama süüdistus. Siit tuleneb, et tõendamiskohustus lasub süüdistusel, st prokuratuuril, kes esitas tema

⁸⁵ Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioon, Suure Prantsuse revolutsiooni poliitiline manifest, mille Asutav Kogu võttis vastu 26. VIII 1789. Põhineb 18. sajandi Prantsuse valgustajate, eriti Jean-Jacques Rousseau ideedel. Deklaratsioonis on loetletud kodanike looduslikud, võõrandamatud ja pühad õigused. Deklaratsioon on tänini Prantsusmaa Põhiseaduse lahutamatu koostisosa.

⁸⁶ Declaration of Human and Civic Rights of 26 August 1789. Arvutivõrgus:
http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf

⁸⁷ Code Civil. Jõustunud: 06-04-2006. Arvutivõrgus:
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.docidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20060406>.

⁸⁸ Code de procédure pénale (edaspidi Prantsuse KrMK). Jõustunud: 13-12-2005. Arvutivõrgus:
http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do.jsessionid=411D102B3D6D22492BB412B831A75A98.tpdjo05v_3?idSectionTA=LEGISCTA000006098229&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20051213

vastu algatatud avaliku hagi, ja tsiviilhagejal, kes eitas tema vastu tsiviilhagi. Selline järeldus ei ole aga absoluutne, kuna süüdistusel ei lasu kõikide asja tehjolude tõendamiskohustust – mõnede asjaolude olemasolu peab tõendama kaitsja.

Niisiis, mil määral lasub tõendamiskohustus süüdistusel, st milliseid asja tehjolusid peab tõendama just tema? Kõige üldisemalt võib eristada selliste asjaolude kolme gruppi.

Esiteks, süüdistus peab tõendama mõningate formaalsete asjaolude puudumist, mis välistavad menetluse selles konkreetses asjas, selliseid, nagu amnestia, vastava kriminaalseaduse tühistamine, kriminaalvastutuse võtmise aegumistähtaja möödumise jne.

Teiseks, süüdistusel lasub nn „kuriteo materiaalse elemendi“ (prantsuse kriminaalõiguse teoorias kasutatava mõiste) tõendamiskohustust, st peab tõendama seda, et aset leidis kuritegu, et selle pani toime kindel isik, et tegu on toime pandud raskendavatel asjaoludel jms.

Kolmandaks, süüdistus peab tõendama isiku süüd kuriteo toimepanemises, st tema tegevuses tahtluse või ettevaatamatuse olemasolu.

Tervikuna on täiesti ilmne, et süüdistusel lasub asja peamiste tehjolude tõendamiskohustust. Kaitsjal on õigus neid ümber lükata, kuid ta ei ole kohustatud seda tegema, mis tuleneb süütuse presumptsiooni põhimõttest. Samas, nagu prantsuse kirjanduses märgitakse, see põhimõte, olles vaid põhimõte, ei ole „dogma“, seetõttu läheb mõningatel juhtudel tõendamiskohustust üle kaitsjale⁸⁹.

Kaitsjale (süüdistatavale ja tema advokaadile) tõendamiskohustuse panemine toimub, esiteks, kindla kategooria asjades, mis on seotud mõnede kuriteoliikidega (tõendamiskohustuse erireeglid), aga teiseks, kõikides kriminaalasjades, kui juttu on mõningate asjaolude tõendamiskohustusest (kaitsjale tõendamiskohustuse panemise üldised reeglid).

Üldise reeglina peab just nimelt kaitse tõendama asjaolusid, mis välistavad teo kuritegelikkuse (näiteks hädakaitse), millele viitas korduvalt Prantsusmaa kassatsioonikohus. Mõnikord kohtud nõuavad, et kaitse tõendaks subjektiivseid asjaolusid, mis muudavad kriminaalvastutuse võimatuks, ütleme süüdimatus kuriteo toimepanemise ajal. On ka teisi asjaolusid, mida peab tõendama kaitse: kriminaalvastutuse suhtes immuniteedi olemasolu, süüdimõistmise fakt selle sama kuriteo eest välisriigis jm.

⁸⁹ M. Bohlander. The General Part: Judicial Developments. International Criminal Law 3rd edn. Brill Publishers 2008.

Erijuhtumeid, kui oma süütuse tõendamiskohustus pannakse süüdistatavale, on prantsuse seadusandluses piisavalt palju. Vastavalt Code pénal⁹⁰ (Prantsusmaa Kriminaalkodeks) § 225⁶ p.3 tunnistatakse isik kupeldamises süüdi tema „suutmatuse korral põhjendada sissetuleku allikaid, mis vastavad tema elulaadile ja ta elab koos isikuga, kes tegeleb süstemaatiliselt prostitutsiooniga...“. Siin on pandud tõendamiskohustus otseselt süüdistatavale. Teine näide – Tollikoodeksi § 418, milles on märgitud, et kaupa, mis on ära võetud tollialal seoses nõuetekohaste dokumentide puudumisega, presümeeritakse salakaubana⁹¹.

Üldisest reeglist erandite loetelu selle kohta, et tõendamiskohustus lasub süüdistusel, võiks ka jätkata. Taoline lähenemine on prantsuse tõendamisõiguses saanud ammu traditsiooniliseks. Mõned kriitiliselt meelestatud juristid seavad sel põhjusel kahtluse alla isegi Prantsusmaal süütuse presumptsiooni reaalse olemasolu. Kuidas see ka ei ole, kuid fakt jääb faktiks – tõendamiskohustuse probleem on siin sugugi mitte üheselt lahendatud.

Rääkides tõendamiskohustuse jagamisest süüdistuse ja kaitsja vahel, ei tohi ära unustada, et prantsuse kriminaalmenetluses, mis on kontinentaalset tüüpi menetlus, on oluline osa organil, kes juhib menetlust eeluurimise käigus (uurimiskohtunik) või kohtulikul arutamisel (kohus). Ta on kohustatud tuvastama asjas tõe, sõltumata poolte initsiatiivist, ja vastavalt õigusele tõendada iseseisvalt. Selles mõttes on üsna loogiline tulla järeldusele, et peale süüdistuse (üldise reeglina) ja kaitsja (tihti esineva erandina) lasub Prantsusmaa kriminaalmenetluses tõendamiskohustus ka uurimiskohtunikul ja kohtunikul.

Suurel määral on küsimuse selline tõstatamine iseloomulik eeluurimisele, kus pooli üldse ei ole, ja kus uurimiskohtunik iseseisvalt salajases ja kirjalikus vormis kogub tõendeid, kuid see on täiesti vastuvõetav ka kohtuliku arutamise staadiumis, kus kohus on „täieõiguslik menetluse peremees“.

2. Tõendamisvahendid (moyens de preuve).

Prantsuse tõendite teooria jagu, mis on pühendatud tõendamisvahendite uurimisele sisaldab sätteid tõendite liikide kohta ja tõendite saamise protsessuaalse korra kohta.

Prantsuse tõendamisõiguse üldiseks põhimõtteks on vabade tõendite põhimõte (liberte de la preuve)⁹².

⁹⁰ Code pénale (edaspidi Prantsuse KrK). Jõustunud: 01-07-2006. Arvutivõrgus: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20060701>.

⁹¹ Н. Стойко, Г. Никитин, lk 189.

⁹² Ed. C. Van Den Wyngaert. Criminal procedure systems in the European Community. London 1993.

See põhimõte on piisavalt selgelt sõnastatud Prantsusmaa KrMK § 427 lg.1, milles on märgitud: „Välja arvatud juhtumid, kui seadus näeb ette muud, saab kuritegeliku tegevuse olemasolu tuvastada igat liiki tõenditega, aga kohtunik langetab otsuse oma siseveendumuse alusel“.

Teisisõnu, kriminaalmenetluse seadus ei sisalda nende tõendite ammendavat loetelu, mida võib kasutada tõendamise protsessis. Iga tõend on lubatud, sõltumata sellest, kas see on seaduses märgitud või mitte. Sellest ei ole prantsuse kriminaalmenetluses kunagi selliseid probleeme tekkinud, mis on seotud tõendite uute allikate tekkimisega teaduslik-tehnilise progressi tagajärjel (audio-videosalvestus, elektronjälgimise andmed jms), nende kasutamine tõendamise protsessis ei nõudnud muudatuste tegemist Prantsusmaa KrMK-s või traditsiooniliste tõendite liikide uut tõlgendamist.

Kui näiteks kriminaalasjade tõendamise protsessis ei ole tavakohane valedetektori (polügraafi) kasutamine, siis seda ei kasutata mitte formaalsete takistuste tõttu (taolis tõendi kohta KrMK-s märke puudub), vaid seda ei kasutata muudel põhjustel: peamiselt seetõttu, et kohtunikud ja uurimistöötajad ei usalda seda.

Loomulikult on olemas vabade tõendite põhimõttest erandid, kusjuures selliste erandite tekkimise võimalus on lubatud eelkirjeldatud Prantsusmaa KrMK § 427. Üks nendest puudutab kõiki kriminaalasju: vastavalt Prantsusmaa KrMK § 432 „kirjalik tõend ei tohi olla saadud kohtualuse ja tema advokaadi vahelisest kirjavahetusest“. Selle normi mõte on selge – see tagab advokaadisaladuse, mis on seotud süüdistatavale kaitseõiguse kindlustamisega.

Teised tõendite vabaduse põhimõtted on võimalikud konkreetsete kuritegude kategooriate järgi. Nii näiteks vastavalt Prantsusmaa KrMK § 427 üks nendest puudutab kõiki kriminaalasju: vastavalt Prantsusmaa KrMK § 537 tõendatakse õiguserikkumisi (väiksema raskusastmega kriminaalseaduse rikkumisi) protokollide ja raportitega, mis on koostatud kohtupolitsei töötajate poolt. Ainult nende puudumisel või nendes sisalduvate andmete kinnitamiseks on lubatud tõendamine tunnistaja ütluste abil. Protokollide või raporti andmeid võib ümber lükata üksnes kirjaliku tõendi esitamisega või vastava tunnistaja kohtusse kutsumisega. Siin me näeme tõendamismenetluse olulist formaliseerimist ja tõendite vabast põhimõttest loobumist. Selle põhimõtte erandite loetelu võiks jätkata, kuid ülejäänud juhud on mitte üldist, vaid üksikut laadi, ja need puudutavad asjade konkreetseid kategooriaid.

Prantsuse tõendamisõigus, lubades vabadust nende tõendi liikide kindlaksmääramisel, mida kasutatakse kriminaalasja tõendamismenetluses, reglementeerib piisava rangusega nende

kogumise protseduuri. Teisisõnu, asja tehiosid võib tõendada igasugust liiki tõenditega, kuid see ei tähenda, et tõendeid võib koguda mis tahes moodusel.

„Tõendite kogumise režiimi“ põhimõtet tõlgendatakse aga mitte selles mõttes, et asjas menetlust juhtival organil on lubatud teha vaid neid toiminguid, mis on ette nähtud Prantsusmaa KrMK-s, vaid teises mõttes – selles, et tõendamismenetluses või menetlustoimingute tegemisel ei tohi üle astuda menetlusseadustest, tehes seda, mis on neile keelatud. Kui seaduses ei ole otsest keeldu või muid täpseid juhiseid, mis piiravad asjas menetlust juhtiva isiku initsiatiivi, siis seda mõistetakse nagu luba teha igasuguseid menetlustoiminguid oma äranägemise järgi, hoolimata sellest, et neid ei ole märgitud Prantsusmaa KrMK-s. Kõige üldisemalt on see idee väljendatud Prantsusmaa KrMK § 81 lg.-s 1, kus on märgitud, et uurimiskohtunikul on õigus teha „kõiki uurimistoiminguid, mida ta peab vajalikuks tõe tuvastamiseks“. Seega, tõendi liikide ammendava loetelu puudumist täiendatakse nende menetlustoimingute ammendava loetelu puudumisega, mis on tõendamismenetluses lubatud⁹³.

Arvestades prantsuse tõendamisõiguse kohta väljendatud, võib rääkida ainult tüüpilisematest tõendi liikidest, mida kasutatakse kriminaalmenetluses. Just nimelt ühte või teist liiki tõendi levimus, aga ka see asjaolu, kas selle saamisel riivatakse isiku õigusi või mitte, on selle kriteeriumiks, et mõned tõendiliigid said üksikasjaliku reglementeerimise kriminaalmenetluse seaduses. Selliste tõendiliikide hulka kuuluvad eelkõige süüdistatava ütlused, tunnistaja ütlused, eksperdi arvamus, politsei- ja uurimistoimingute protokollid. Peale nende on tavaks doktriinis esile tõsta üksikute tõendi liikidena süüstised (indices) ja materiaalsed sedastused (constatations materielles). Vaadeldes üksikasjalikumalt mõningaid nendest tõendiliikidest.

Süüdistatava ütlusi võib saada üksnes süüdistatava ülekuulamise tulemusel, mida tehakse eeluurimise või kohtuliku arutamise käigus. Neil on kahene tähendus: esiteks, see on tõendamismehhanism, mida on vaja asjas tõe tuvastamiseks; teiseks, süüdistatava ütlusi käsitatakse ühe kaitseõiguse teostamise moodusena. Just nimelt viimase asjaolu tõttu on uurimiskohtunik ja kohtunik kohustatud kohtualuse üle kuulama tema ütluste saamiseks vähemalt üks kord eeluurimise ja kohtuliku arutamise ajal. Ülekuulamise ajal süüdistatav, erinevalt tunnistajatest, ei anna vannet. Tema poolt oma süü omaksvõttu käsitatakse lihttõendina, mis on otseselt ette nähtud Prantsusmaa KrMK §-s 428: „Omaksvõtt, nagu iga teine tõend, on allutatud kohtuniku vabale hinnangule“.

Tunnistaja ütluste all on tavaks mõista suulist teadet, mis on tehtud kohtunikule (kaasa arvatud uurimiskohtunikule) või kohtupolitsei ohvitserile isiku poolt, kes on kutsutud välja

⁹³B. ТумаНОВ, lk 133.

kutsutud tunnistajana, talle otse või kaudselt teatavaks saanud asjaolude kohta, mis kuuluvad tõendamisele.

Eriliselt tuleb rõhutada, et Prantsusmaal ei käsitata kannatanute ütlusi tõendite eriliigina – need on võrdsustatud tunnistaja ütlustega. Kannatanu, kes esitas või ei esitanud tsiviilhagi, kuulatakse igal juhul üle tunnistajana. Samas on tsiviilhagejale antud sellel juhul mõned õigused, mida ei ole ülejäänud tunnistajatel (peale „assisteerivate tunnistajate“), sealhulgas õigus ülekuulamise läbiviimisele advokaadi juuresolekul.

Tunnistajaütlused võivad olla saadud juurdluse, eeluurimise või kohtuliku arutamise käigus. Paraku võib isiku tunnistajana ülekuulamise menetluslik kord erineda sõltuvalt sellest, kas see toimub kriminaalasja kohtuvälises (juurdluse) või kohtulikus (eeluurimise ja kohtuliku arutamise) staadiumis.

Üldise reegli kohaselt on tunnistaja kohustatud kohale ilmuma ja andma ütlusi vande all. On tunnistaja ütluste andmise kaks privileegi, mis vabastavad ta sellest kohustusest. Esimesel juhul on tegemist tunnistaja vabastamisega vande andmisest.

Selline privileeg on kuni 16-aastastel lastel, kannatanul, kes esineb menetluses tsiviilhagejana, aga samuti Prantsusmaa KrMK § 335 ja § 448 loetletud sugulaste erinevatel kategooriatel: abikaasadel (sealhulgas pärast lahutust), lastel, vendadel, õdedel jt. Eelloetletud isikute ütlusi käsitatakse mitte täisväärtuslike, vaid „lihttõenditena“ (simples renseignements).

Vaatamata seaduse sellisele sõnastusele, mis on jäänud ilmselt pärandiks neist aegadest, kui tõendamine tugines formaalsetele tõenditele, ei sega miski kohtunikul kujundamast oma siseveendumust ja tegemast vastavat menetluslikku otsust, tuginedes sellistel „lihtandmetel“. Eelmärgitud isikute kategooriatel on õigus anda ütlusi ka vande all (kui sellele ei ole vastu süüdistus ja kaitse).

Tunnistaja privileegi teine liik eeldab täielikku vabastamist ütluste andmise kohustusest. See on erineva kategooriaga isikutel, kes on seotud ametisaladusega: arstid, vaimulikud, advokaadid, politseinikud, kui jutt käib salajaste informatorite andmete avalikustamisest. KrMK-s ei ole vastavaid norme – isikute eelmärgitud nimistu on kohtupraktika tulemus, mis on välja kujunenud paljude aastate vältel. Kas neil isikutel on õigus ütlusi anda? Üldise reegli järgi ei ole, st ametisaladuse hoidmise kohustus on karmim kui tunnistajana ütluste andmise kohustus. Muide, seesama kohtupraktika teab erandeid, mis lubavad ametisaladusega seotud isikutel anda ütlusi: näiteks juhul, kui neil on vaja endalt kahtlustus maha võtta (Prantsusmaa Kassatsioonikohtu 20.detsembri 1967.a otsus).

3. Tõendusjõud (force probante).

Tõendusjõu probleem on seotud tõendite hindamisega, st küsimusega selle kohta, milline jõud on ühel või teisel tõendil, kuidas peab neid hindama kohtunik ja kuidas peab kohtunik tegema otsuse, kui tema käsutuses on kindel kogum tõenditest, mis on sageli üksteisega vastuolus.

Mitmete sajandite vältel Prantsusmaal, nagu me teame, valitses inkvisitsiooni menetlus, millele oli omane „formaalsete tõendite teooria“. Prantsusmaa suur revolutsioon lõpetas menetluse sellise vormi. Asemele tuli kohtumenetlus sellise süsteemiga, mis on rajatud tõendite vabale hindamisele sisemise veendumuse järgi.

Üldise reeglina jätkab seadus lähtumist sellest, et ühelgi tõendil ei ole ette kindlaksmääratud jõudu. Asjaolud, mis kuuluvad tõendamisele, võivad olla kinnitatud igasugust liiki tõendiga, aga kohtunik teeb otsuse oma siseveendumuse järgi. See reegel on otseselt kinnistatud Prantsusmaa KrMK §-s 353 assiiside kohtu jaoks, aga samuti §-des 427 ja 536 ülejäänud kohtute jaoks, kes lahendavad asju sisuliselt. Assiiside kohus ei põhista kohtuotsust, mistõttu nii kohtuliku arutamise poolte kui ka kõrgemalseisvate kohtute jaoks kohtunike siseveendumus on kontrollimatu⁹⁴.

Tõendite vaba hindamine siseveendumuse järgi on üldine reegel, mis paraku ei ole absoluutne. Selle reegli kõige olulisemaks erandiks tuleb pidada erilist tõenduslikku jõudu, mis on mõningatel juhtudel antud protokollidele ja raportitele.

Protokollide (raportite) kõrval, mis on tunnustatud lihttõenditena, on olemas veel kaks teist nende kategooriat:

- 1) protokollid, millel on ette kindlaksmääratud jõud seni, kuni tõendatakse vastupidine;
- 2) protokollid, millel on ette kindlaksmääratud jõud seni, kuni tõendatakse, et need on võltsitud.

Protokollide ja raportite esimest gruppi kasutatakse tõenditena õiguserikkumise asjades Prantsusmaa KrMK § 537 ja eriseadustes loetletud vääteoasjades Prantsusmaa KrMK §431. Sellistes protokollides sisalduvaid andmeid saab ümber lükata vaid kirjalike dokumentide või tunnistaja ütluste abil. Faktiliselt on siin olemas juurdluse protokollide (raportide) ümberlükatav tõepärasuse presumptsioon.

Protokollide ja raportite teine grupp näeb ette, et nende ümberlukkamiseks on vajalik mitte lihtsalt teiste tõendite esitamine, vaid protokollide võltsimise kohta avalduse esitamine, mida

⁹⁴B. Туманова, lk 149.

arutatakse Kassatsioonikohtus Prantsusmaa KrMK §-des 642-647⁴ sätestatud reeglite järgi. Kuni Kassatsioonikohtus ei ole sellist juurdluse protokollitunnistanud võltsituks, on selle tõendusjõud kohtuniku jaoks absoluutne. Taolist liiki protokollid võivad olla tõenditeks vaid väärtegade kitsas ringis (näiteks Prantsusmaa Tollikoodeksi § 336).

Ei ole raske märgata, et eriline tõenduslik tähendus, mis on antud politseiprotokollidele ja –raportitele mõningates väärteloasjades ja kõikides õiguserikkumiseasjades, on prantsuse kaasaegses kriminaalmenetluses formaalsete tõendite rudiment.

Prantsusmaa tõendamisõiguse erisuste näideteks võivad olla kaks järgnevat kohtulahendit.

„Funke Prantsusmaa vastu“ (Funke v France), 10828/84, 25.veebruari 1993.aastal⁹⁵:

„Kohus leiab, et tolliteenistus saavutas hr.Funke süüdimõistmise selleks, et saada mõned dokumendid, millede olemasolu ta oletas, kuid täielikku kindlust tal selles ei olnud. Kuna ei olnud võimalust või soovi saada neid mingil muul moel, üritasid nad sundida avaldajat ennast esitama tõendeid tema poolt justkui toimepandud õiguserikkumiste kohta. Tollioiguse erisused ... ei saa õigustada ühegi sellise isiku, kellele „on esitatud kriminaalsüüdistus“ (paragrahvis 6 väljendatu iseseisva tähenduse kohaselt), vaikimise või enda vastu ütluste andmata jätmise õiguse rikkumist“.

„Serves Prantsusmaa vastu“ (Serves v France), 20225/92, 20.oktoobri 1997.aastal⁹⁶:

Avaldaja võis karta, et mõned tema ütlustest, mille andmist uurimiskohtunikule võib-olla nõuti, võisid saada enesesüüdistuseks. Seetõttu oli lubatud, et ta keeldub vastamast igasugustele küsimustele, mis teda ilmselt suunaks sellises suunas.

Paraku, nagu nähtub avaldaja poolt allakirjutatud ülekuulamisprotokollidest, keeldus ta juba algselt vannet andmast. Vanne on aga pühalik toiming, millega isik, kui nüüd kasutada Kriminaalmenetluse koodeksi paragrahvi 103 sõnastust, kohustub uurimiskohtuniku ees rääkima „ainult tõtt ja ei midagi peale tõe“. Kuigi tunnistaja kohustus anda vanne ja karistus, mis on ette nähtud sellest keeldumise korral, sisaldab sunnielementi, ent selle tähenduseks on tagada kohtunikule antud ütluste kohaselt õiglus, aga mitte sundida tunnistajat seda tegema.

⁹⁵ Case of Funke v. France Application no. [10828/84](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-57809), European Court of Human Rights, Strasbourg, 25 February 1993. Arvutivõrgus: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-57809>

⁹⁶ Case of Serves v. France 82/1996/671/893, European Court of Human Rights, Strasbourg, 20 October 1997. Arvutivõrgus: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/full/eur/ech/eng/ech-1997-3-018>

Teisisõnu, härra Serves'ile tehtud rahatrahvid ei olnud vahendiks, mis sundisid teda andma ütlusi enda vastu, kuna teda trahviti enne, kui selline risk üleüldse tekkis“.

3.JAGU EUROOPA LIIKMESRIIKIDE KRIMINAALMENETLUSE TÕENDITE VÕRDLEV ANALÜÜS

Rahvuslike õigussüsteemide vastastikuse mõju ja läbipõimumise protsessil on loomulik ja vältimatu laad. See on kultuurialoogi tagajärg mida maailma riigid juhtisid ja juhivad oma ajaloolise arenemise käigus. Õigusteaduses nimetatakse seda õiguse internatsionaliseerumiseks ja see võib toimuda nii stiihiliselt kui ka organiseeritult õigusliku integratsioonipoliitika teadliku läbiviimise raames.

Selle poliitika teostamine toimub erinevatel põhjustel. Nende hulka tuleb arvata omaenda riigi ennetusliku arengu tagamise vajadus, vastavus „globaalse“ maailma nõuetele, koostöö teiste riikidega sarnaste või ühiste probleemide lahendamisel. Igal juhul, riigi ees, kes saab aru seda liiki vajadusest, kerkib omaenda õigussüsteemi moderniseerimise ja selle vastava valiku mooduse lahendamise ülesanne.

Inglismaa ja Wales'i ning Belgia, Taani, Saksamaa, Prantsusmaa kriminaalmenetlused on konkreetsete õigussüsteemid, mis on kujunenud pika ajaloolise evolutsiooni tulemusel.

Võrdlemise teoreetilisel tasemel tüpiseeritakse neid üldiste oluliste tundemärkide esiletõstmise teel ja klassifitseeritakse sugulusgruppide järgi tüüpiliste sarnasuste või erinevuste järgi.

Traditsiooniliselt eristatakse selliste tunnustena: kodifitseerimise olemasolu või selle puudumine, seaduse võim pretsedendi üle või pretsedendi võim seaduse üle, materiaalse või menetlusliku õiguse prioriteet, uurimise või võistleva meetodi kasutamine, avalik-õiguslike või era-õiguslike huvide ülekaal, hierarhiliste või ühejärguliste suhete levimus.

Seadusandluse areng üldõigusega (anglo-ameerika õigussüsteemiga) riikides ühelt poolt ja üha suurem pretsedendi tunnustamine kontinentaalsoiguse riikides teiselt poolt, on mõnevõrra „pehmandanud“ riikide jaotumist selle põhimõtte järgi, kas seadus valitseb pretsedendi üle või pretsedent valitseb seaduse üle. Kuid vaevalt, et lähemas tulevikus saab rääkida selle eristuse kadumisest, mis on seotud juuriidilise mõtlemisega (üldõigus – kriminaalasja lahendamine paindliku, muutuva pretsedendi alusel, mis ei ole jäigalt kindlaks määratud ja sisuliselt seda arendava seadusega; kontinentaalsoigus – asja lahendamine seaduse alusel selle normatiivselt etteantud tähenduses, mis ei saa muutuda õiguse kohaldamise käigus või tagajärjel).

Uurimise või võistleva meetodi järgi jaotamine on samuti üle elanud mõningaid muudatused. Kohtueelses menetluses on kõikide vaadeldavate riikide uurimismeetod juhtiv.

Selle abil kujundatakse kriminaalmenetluse riiklike süüdistajate seisukoht, millega ei saa konkureerida ei süüdistatavad, kannatanud ega advokaadid.

Seadusandluse uuendamine toimub järk-järgult suunisega Euroopa inimõiguste konventsioonile ja arvestades isiklike õiguslike traditsioone. Tehtava ja planeeritava reformimise suunad tervikuna langevad kokku nendega, mille järgi muutub kriminaalmenetlus: süüdistatava ja kannatanu õiguste laiendamine, kohtueelses menetluses kohtuliku kontrolli ja kohtulikus menetluse vastandamise tugevdamine. Nendes suundades toimub aga liikumine äärmiselt aeglaselt ja ettevaatlikult.

Kohtu olukord ei ole praktiliselt muutunud. Sellel on endiselt valdav uurimisaktiivsus. Ei ole toimunud ka mingitki mitteriiklike menetlusosaliste õiguste laiendamist. Märgatavalt on tugevnenud ainult kohtulik kontroll kohtueelses menetluses (eriti Saksamaal).

Tihti kritiseeritava uurimiskohtuniku instituudi radikaalsem lihtsustamise ettepanek realiseeriti ainult Saksamaal (1975.a); Prantsusmaal tehti aga selle katseid korduvalt, kuid iga kord lükati see kategooriliselt tagasi (aastatel 1949, 1987, 1990, 1993).

Praegu on menetlusreeglite ja –protseduuride tuvastamise suunaks igasugust vormi kohtuotsuste ja -lahendite vastastikuse tunnustamise, aga ka kriminaalmenetluse õiguse normide ühtlustamise eesmärgil uute vahendite, mida tuntakse kui euroopa orderitena, väljatöötamine.

Esimesteks praktikas edukalt juurutatud sellisteks vahenditeks on:

1) Euroopa vahistamismäärus, mis asendab varem kohaldatud väljaandmise (ekstraditsiooni) protseduuri.

2) Euroopa vara või tõendite arestimise order, mille kasutamine on praktikasse viidud Nõukogu 22.juuli 2003.a raamotsusega 2003/577/JHA⁹⁷ vara või tõendite arestimise otsuste täitmise kohta; selle eesmärgiks on vara ja tõendite hävitamise, muutmise või teisaldamise ärahoidmine.

3) Euroopa order tõendite esitamiseks (European Evidence Warrant), mille kasutamise õiguslikuks aluseks on EL Nõukogu 18.drtsembri 2008.a raamotsus 2008/978/JHA⁹⁸

⁹⁷ Council Framework Decision 2003/577/JHA of 22 July 2003 on the execution in the European Union of orders freezing property or evidence (OJ L 196, 2.8.2003, p. 45). Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2003F0577:20030802:EN:PDF>

⁹⁸ Official Journal of the European Union. Council Framework Decision 2008/978/JHA of 18 December 2008 on the European evidence warrant for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:350:0072:0092:en:PDF>

Euroopa orderist esemete, dokumentide ja andmete kogumisest kriminaalmenetluses kasutamise eesmärgil⁹⁹.

Seoses nende orderite kasutamisega peab EL liikmesriigi pädev organ enne orderi täitmisest keeldumise otsustuse tegemist tegema selles osas järelepärimise Eurojusti arvamuse kohta. Juhul aga, kui liikmesriik ei ole nõus Eurojusti seisukohaga, peab ta esitama nende põhjuste selgituse, mis ajendasid teda keelduma orderi täitmisest, EL Nõukogule, kes on Euroliidu üks instituutidest (s.t. kõrgeimatest organitest).

⁹⁹ Ф. Ализаде. Международно-правовые основы деятельности по проведению совместных (международных) расследований в документах Организации Объединенных Наций. Международное уголовное право и международная юстиция. 2010 № 3, lk 35.

KOKKUVÕTE

Niisiis, euroopa klassikalise kriminaalmenetluse vorm, mida nimetatakse veel ka segavormiks, kujutab endast peamiselt romaani-germaani õigussüsteemi nüüdisaegsust. See saab oma alguse Prantsusmaa 1808.aasta kriminaalmenetluse koodeksist, kinkides maailmale Inimõiguste ja vabaduste deklaratsiooni, tsiviilkoodeksi ning muud aktuaalsed ja õigusteaduse sisukad ideed. Prantsuse teadlased põhjustasid palju aastaid kriminaalmenetluse teaduse arengu Euroopas. Prantsuse mudeli võtsid vastu Austria, Itaalia, Saksamaa, Hispaania ja paljud teised riigid.

Sellele kriminaalmenetluse vormile on iseloomulik selle täpne piiritlemine kaheks peamiseks staadiumiks: kohtueelne (eel-) menetlus (juurdlus ja eeluurimine) ning kohtulik arutamine, mida tehakse avalikkuse tingimuses ja poolte võistlevuse põhimõtte järgimisega.

Euroopa riikides (Prantsusmaa, Saksamaa, Austria) on kriminaalmenetluse selline arengu stabiilne tendents: tõe tuvastamise tagamine ühes samaaegselt inimõiguste ja vabaduste kaitse garantiide kindlustamisega; kohtueelse juurdluse otstarbekohane lihtsustamine ja menetlusliku säästlikkuse tagamine; menetlusliku vormi diferentseerimine, sõltuvalt selle raskusest ja kuriteo ilmsusest; vähetähtsate kuritegude uurimisprotseduuride lihtsustamine, kaitsja volituste mahu suurendamine ja realiseerimismehhanismi täiustamine, kannatanute õiguste kindlustamine, kaasaarvatult neile tekitatud kahju riigi arvelt hüvitamise instituudi kehtestamine; Tõendamises jälitusetegevuse materjalide ja niinimetatud tehnilise dokumenteerimise materjalide laialdane kasutamine.

Eestis Vabariigis tõlgendab muudatusi kriminaalmenetluses Riigikohus oma lahendites. „Üldjuhul on kriminaalmenetluslikul tõendamisel võimalik kasutada vaid KrMS § 63 lg 1 loetletud tõendiliike (nn ranged tõendid) ja üksnes menetlusliku sisuga asjaolude (näiteks menetlustähtaja järgimise) tõendamiseks on sama paragrahvi teise lõike kohaselt võimalik tugineda täiendavalt ka sellistele teabeliigile, mis ei sisaldu KrMS § 63 lg 1 loetelus (nn vabatõend). Range tõendamissüsteem nõuab erinevate lubatavate tõendiliikide, aga ka erinevate tõendiallikate selget piiritlemist üksteisest. Selgelt tuleb piiritleda ka ühelt poolt tunnistajat ja tema ütlusi ning teiselt poolt eksperti ja eksperdi arvamust ning ekspertiisiakti selgitamiseks ütlusi“. Nii on Riigikohus asunud oma seisukohale oma lahendis 3-1-1-142-05¹⁰⁰ p. 10. Rangete tõendite põhimõtte osutub sellele, et kohus võib tugineda üksnes KrMS § 63 lg 1 sätestatule, seevastu lg 2 annab võimaluse kriminaalasja arutamisel otsuse rajada

¹⁰⁰RKKKo 3-1-1-142-05. Kriminaalasi Liis Hea süüdistuses KarS § 118 p-de 1, 2 ja 3 järgi. 1. märts 2006.a.

kõigile osundatud sättes nimetatud tõenditele. Seega kohtumenetluse pooled ei ole siduvalt seatud seaduses sätestatud tõendiliikidega.

Tõend ei ole menetluslikult lubatav, kui on oluliselt rikutud tõendi kogumise korda. Selles olukorras hinnatakse rikutud normi eesmärk ja kas selliseid tõendeid poleks saadud, kui normi ei oleks rikutud. Näiteks teave kuriteo asjaolude kohta, mis ei ole KrMS § 63 lg 1 kohaselt nõuetekohaselt vormistatud ei ole menetluslikult lubatav.

KrMS § 61 lg 1 kohaselt ei ole ühtegi tõendil ette kindlaks määratud jõudu. Sellest tuleneb tõendite vaba hindamise põhimõtte. Kohus hindab kõiki tõendeid kogumis oma siseveendumuse kohaselt ja teeb järelduse ütluste usaldusväärsuse kohta. Siin võib olla ainult üks piirang, tõendi usaldusväärsuse hindamisel ei saa iseenesest kriteeriumiks olla see, kuivõrd mahukas on tõend. Tõendi usaldusväärsus ei sõltu sellest, kas tegemist on otsese või kaudse tõendiga. Otsese tõendi sisuks on vahetult kuriteo tehioalusid kajastav teave. Kaudse tõendi sisuks on teave, mis ei kajasta küll kuriteo tehioalu ennast, kuid võimaldab teha järeldusi sellega seotud muude asjaolude kohta. Isiku süüditunnistamine on võimalik ka ainuüksi kaudsete tõendi alusel.

Siin on oluline teha vahe otsese ja kaudse tõendi vahel, nimelt kui vahetult tõendid kuriteo toimepanemise asjaolusid kajastavad mitte nendes sisalduva teabe tõeväärtuse poolest. Seetõttu omandab kaudsete tõenditega tõendamisel erilise tähenduse KrMS § 61 lg 2 sisalduv nõue hinnata tõendeid nende kogumis.

Kui kohus ei ole üle kuulanud kannatanuid ega ühtki tunnistajat, ks süüdistuses kirjeldatud sündmusi vahetult tajusid, siis on rikutud tõendite vahetu uurimise põhimõtet. Kui tunnistaja ütluses tekivad kahtlused ning neid ei õnnestu kõrvaldada teiste kriminaalasjas sisalduvate tõenditega, peab kohus langetama otsus süüdistatava kasuks.

Süüdistataval ja tema kaitsjal on õigus esitada tõendeid kogu kohtuliku uurimise vältel. Seejuures on oluline silmas pidada, kas tõendi oodatust hilisemal esitamisel võib olla mõistlik põhjus.

Kohtuotsuses tuleb kohtul ära näidata, millised asjaolud kohus tõendatuks luges ning millistele konkreetsetele tõenditele ja miks kohus seejuures tugines. Kohus tuvastab tõendamiseseme asjaolude olemasolu või selle puudumise. Kohtuotsuse pinnalt peab olema jälgitav, milliste tõendite alusel luges kohus süüdistatavale omistatud teod tõendatuks.

KrMS § 62 p 2 kohaselt kuulub tõendamiseseme asjaolude hulka ka kuriteokoosseis. Sellest järeldub, et materiaalse teo tuvastamiseks tuleb tõendada ka teo tagajärje olemasolu. Et isik süüdi tunnistada tagajärjedelikti toimepanemises vältimatult lisaks teo tuvastamisele ka selle tuvastamist, et on saanud teost nii ajaliselt kui ruumiliselt eraldatud tagajärg, mis on käsitatav kas konkreetse välismaailma muudatusena või sellise põhjendatult ootuspärase muudatuse ärajäämisena. Samuti peab isiku süüditunnistamiseks tagajärjedelikti toimepanemises olema tõendatud, et teo tagajärjed on omavahelises põhjalikus seoses.

Peale kohtumenetluse poolte tõendite esitamise õigust on ka kohtul õigus omal algatusel koguda tõendid KrMS § 297 lg 1 ja § 307 sätestatud kohtu õigust omal algatusel määrata täiendav tõendite kogumine või täiendavalt selgitada kriminaalasja lahendamiseks olulist asjaolu kujutab endast pigem erandit ning selle õiguse kasutamine ei ole kohtule kohustuslik. Selline tõendite kogumine viis on määrav juhul kui kohus soovib kohtumenetluse pooltele selgitada, milliseid täiendavaid tõendeid oleks tõendamisesemesse kuuluvate küsimuste lahendamiseks vajalik kohtule esitada. Kohtu omaalgatuslikku tõendite kogumist tuleks lugeda vastu võetuks eeskätt ka selliste asjaolude tuvastamiseks, mis nii teokoosseisu, õigusvastasuse kui ka süü tuvastamisel ei ole esmase tähtsusega, kuid mida – tulenevalt KrMS § 306 ja 311-314 kohtuotsusele esitatavatest nõuetest ei saa kohus jätta tähelepanuta.

Kriminaalmenetluse seadustiku § 297 sätestatud kohtul on küll võimalus koguda tõendeid ka omal algatusel, kuid kohtuotsus ei saa ainuüksi või määravas ulatuses tugineda kohtu enda algatusel kogutud tõenditele. Siin tuleb kohe märkida, et uurimisprintsipiist tulenevalt lasub kohtul kohustus (nt väärteomenetluses) selgitada välja asjas tähtsust omavad asjaolud, kasutades selleks kõiki kohtu kasutuses olevaid võimalusi.

Nii kriminaal- kui ka väärteomenetluses on ekspertiisi määramine nõutav juhul, kui tõendamiseseme asjaolu tuvastamiseks on vaja vastata küsimusele, mille lahendamine on usaldusväärselt võimalik üksnes mitteõiguslike eriteadmiste alusel. Kaaluda tuleb kõiki asjaolusid, motive, eesmärke, mis räägivad nii süüte toimepanemise poolt kui ka vastu ning anda neile üldhinnang e teisisõnu – hinnata tõendeid kogumist.

Ütluste usaldusväärsuse kontrollimisel ei saa alati piirduda üksnes kontrollitavate ütluste kõrvutamise teiste tõenditega. Oluline on muu hulgas ka hinnata ütlustes väljendatud asjaolude

„elulist usutavust“ ehk seda, milline on ütlustes kajastuvate asjaolude esinemise üldine tõenäosus.

Teaduslik-tehniliste vahendite täiustamine, mis tagab kuritegude avastamisel võimaluse kasutada uusi teabeallikaid või nende saamise meetodeid, määrab kindlaks paindlikuma uurimisprotseduuri kehtestamise, tingib vajaduse paljude konservatiivsete reeglite ja keeldude tühistamiseks.

Seega kriminaalmenetlusõigus sealhulgas tõendite kasutamine areneb vastavalt ühiskonna arengule.

РЕЗЮМЕ

THE SIGNIFICANCE OF THE STUDY OF EVIDENCES IN THE EUROPEAN COUNTRIES CRIMINAL PROCEDURAL LAW.

Доказывание в уголовном процессе - это деятельность субъектов уголовного процесса по сбору, проверке и оценке доказательств и их процессуальных источников, а также формулирование на этой основе определенных тезисов и приведение аргументов для их обоснования. Как объективная истина в целом, так и отдельные факты, обстоятельства дела устанавливаются следственными органами, прокурором и судом только путем уголовно-процессуального доказывания.

К участию в сборе и проверке доказательств привлекаются эксперты, специалисты, понятые и другие лица, которые в порядке, установленном законом, выполняют определенные процессуальные обязанности. Сбор и проверка доказательств производится путем допросов, очных ставок, предъявления для опознания, выемок, обысков, осмотров, проведения экспертиз и других следственных и судебных действий, предусмотренных законом.

Очевидно различие доказательственной деятельности на предварительном следствии и в суде. Следователь собирает доказательства для установления того, было ли событие преступлением, и кто какие действия совершал. Следователь и прокурор решают, собрано ли достаточно доказательств для рассмотрения дела в суде. В суде исследуются представленные сторонами доказательства для ответов на вопрос: доказана виновность обвиняемого и т.д..

Суд, сохраняя объективность и беспристрастность, создает сторонам необходимые условия для всестороннего и полного исследования дела, а также сам выясняет в ходе исследования доказательств вопросы, какие у него возникают. Суд (судья) обеспечивает надлежащую процедуру доказывания в суде, но не обязан принимать меры к пополнению доказательств, представленных обвинителем или возвращать для этого дело для дополнительного расследования.

В ходе доказательственной деятельности должна быть обеспечена охрана прав и законных интересов граждан и юридических лиц.

На каждой стадии процесса в соответствии с ее конкретной задачей и процессуальной формой, доказывание имеет свои особенности, свои характерные черты.

Результатом доказывания могут быть только предусмотренные для данной стадии решения.

Правила доказательственной деятельности, закрепленные в законе, должны быть руководящими и при разработке криминалистической тактических приемов, следственных действий, при определении допустимости использования тех или иных технических средств и тактических методов получения и проверки доказательств.

Доказательственная деятельность в уголовном процессе не ограничивается познанием обстоятельств события, произошедшего с тем или иным субъектом процесса (например, следователем). Все фактические данные по делу должны быть зафиксированы в процессуальной форме, которая бы обеспечивала возможность ознакомления с ней всех субъектов уголовно-процессуальной деятельности и создавала гарантии достоверности полученных сведений. Поэтому процесс доказывания имеет познавательный характер.

Итак, в совокупность фактических данных, которые служат основой для формирования выводов по делу, входят различные по своей природе и по способу получения сведения, интересующие следствие и суд в обстоятельствах, которые должны учитываться при характеристике всего доказательственного процесса и его элементов.

Все элементы доказательственной деятельности - сбор, проверка и оценка доказательств - неразрывно связаны между собой, протекают в единстве, имеют место на всех стадиях процесса в тех процессуальных формах, которые соответствуют задачам определенной стадии и установленному в ней порядку производства.

Изучение обстоятельств, входящих в предмет доказывания по уголовному делу, может осуществляться либо путем получения сведений, информации непосредственно об этих обстоятельствах (например, показания свидетелей-очевидцев, показания обвиняемого о его действиях), либо путем логического построения выводов от известных обстоятельств к неизвестным.

В системе всех косвенных доказательств по делу значение каждого отдельно взятого доказательства возрастает, их совпадение маловероятно, а совокупность всех доказательств усиливает значение каждого из них и при правильном использовании приводит к надежным, достоверным выводам по делу.

Уголовно-процессуальные доказательства - это фактические данные, на основании которых в определенном законом порядке орган дознания, следователь и суд устанавливают наличие или отсутствие общественно опасного деяния, виновность лица, совершившего это деяние, и иные обстоятельства, имеющие значение для правильного разрешения дела.

Уголовный процесс Англии и Уэльса, Бельгии, Дании, Германии, Франции — это конкретные правовые системы, сложившиеся в результате длительной исторической эволюции.

На теоретическом уровне сравнения они типизируются путем выделения общих существенных признаков и классифицируются путем распределения по родственным группам на основании типичных сходств и различий.

Традиционно в качестве таких признаков выделяются: наличие или отсутствие кодификации, господство закона над прецедентом или прецедента над законом, приоритет материального или процессуального права, использование следственного или состязательного метода, преобладание публично-правовых или частноправовых интересов, распространенность иерархических или одноранговых отношений.

Развитие законодательства в странах общего права, с одной стороны, и все большее фактическое признание прецедента в странах континентального права — с другой, несколько \dagger смягчили \ddagger деление по признаку господства закона над прецедентом или прецедента над законом. Однако вряд ли в обозримом будущем можно будет говорить о \dagger снятии \ddagger указанного различия, связанного со способом юридического мышления (общее право — разрешение уголовного дела на основе гибкого, видоизменяющегося прецедента, жестко не определяемого законом и, по сути, его развивающего; континентальное право — разрешение дела на основе закона, в пределах его нормативно заданного значения, которое не может меняться в ходе или в результате правоприменения).

Обновление законодательства происходит постепенно с ориентиром на Европейскую конвенцию по правам человека и с учетом собственных правовых традиций. Направления производимого и планируемого реформирования в целом совпадают с теми, по которым изменялся российский уголовный процесс: расширение прав обвиняемого и потерпевшего, усиление судебного контроля в досудебном производстве и конфронтационности в судебном производстве. Но движение в этих направлениях идет крайне медленно и осторожно.

Ныне главным направлением установления процессуальных правил и процедур с целью обеспечения взаимного признания любых форм приговоров и судебных решений, а также гармонизации норм уголовно-процессуального права является разработка новых инструментов, известных как европейские ордера.

Первыми успешно внедрёнными в практику такими инструментами стали:

1) Европейский ордер на арест, призванный заменить собой применявшуюся ранее процедуру выдачи (экстрадиции).

2) Европейский ордер на арест имущества или доказательств, использование которого введено в практику Рамочным решением Совета 2003/577/ЈНА от 22 июля 2003 г. об исполнении ордеров на арест имущества или доказательств; его целью является предотвращение уничтожения, изменения или перемещения имущества и доказательств.

3) Европейский ордер на предоставление доказательств (European Evidence Warrant), правовой основой использования которого является Рамочное решение Совета ЕС 2008/978/ЈНА от 18 декабря 2008 г. о Европейском ордере на предоставление доказательств в целях получения предметов, документов и информации для использования в уголовном преследовании.

В странах Европы (Франция, Германия, Австрия) имеет место такая устойчивая тенденция развития уголовного процесса: обеспечение установления истины при одновременном укреплении гарантий защиты прав и свобод человека; целесообразное упрощение процедуры досудебного расследования и обеспечения процессуальной экономии; дифференциация процессуальной формы зависимости от тяжести и очевидности преступления; упрощение процедуры расследования по делам о малозначительных преступлениях, увеличение объема и совершенствование механизма реализации полномочий защитника, укрепление прав потерпевших, включая установление института компенсации причиненного им ущерба за счет государства; широкое использование в доказывании материалов оперативно-розыскной деятельности и так называемого технического документирования.

Совершенствование научно-технических средств, обеспечивающих возможность использовать в раскрытии преступлений новые источники информации или методы ее получения, определяет тенденцию к установлению более гибкой процедуры расследования, обуславливает необходимость отмены многих консервативных правил и запретов.

KASUTATUD LÜHENDID

RKKKo – Riigikohtu Kriminaakolleegiumi otsus

KrMS – Kriminaalmenetluse seadustik

KrK – Kriminaalkoodeks

Tln RnKo – Tallinna Ringkonnakohus

ECHR – (European Court of Human Rights) Euroopa Inimõiguste Kohus

KrMK – Kriminaalmenetluse koodeks

StPO – (Strafprozeßordnung) Kriminaalmenetluse koodeks

KASUATATUD KIRJANDUS

1. U. Krüger. Kriminaalmenetlus: Tõendamine Kohtueelses Menetluses. Üldkäsitlus. Tallinn 2006.
2. M. Heger, E. Hirsnik. Võistlevad ja inkvisitsioonilised elemendid Euroopa Liidu liikmesriikide kriminaalmenetluse seadustikes – väljakutse kriminaalmenetlusõiguse euroopastumise jaoks. *Juridica* 41-46. 2013.
3. Euroopa Ühenduse Komisjon. Roheline Raamat. Brüssel. KOM. 26.4.2006
4. E. Kergandberg, T. Järvet, T. Ploom, O. Jaggo. Kriminaalmenetlus. Teine muudetud trükk. Tallinn. 2004.
5. T. Annus. Kohtud kui poliitilised institutsioonid. - *Juridica*. 2007 nr 9.
6. R. Alexy. Põhiõigused Eesti Põhiseaduses. - *Juridica* eriväljaanne. 2001.
7. L. Feldmanis, T. Ploom. Kas jõustunud kohtuotsus on jõustunud kohtuotsus? Riigikohtu roll karistusõiguse reformi elluviimisel. - *Riigikohtu lahendid Eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika*. Tartu 2005.
8. E. Kergandberg. Kohtuotsus kriminaalasjas, selle kujunemine ja kriitika. Tallinn: Juura. 1999.
9. E. Kergandberg, A. Kangur, S. Lind, K. Saaremäel-Stoilov, V. Saaremets. Kohtumenetlus. Tallinn: Juura 2008.
10. H. Saarsoo, J. Vissak. Menetlusdokumendid kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura 1998.
11. Meris Sillaots. Kohtunikuõiguse võimalikkusest ja vajalikkusest kontinentaal-euroopalikus õiguskorras. *Kaitstud 2 Oktoobril 1996 Tartus*.
12. J. Ginter. Compatibility of the Estonian Rules of Evidence in Criminal Procedure to the Needs for Protection of the Financial Interests of the European Community. *Juridica International*. No 1, pp 138-141. 2002.
13. E. Kergandberg. Per aspera ad fair trial. *Juridica Abstract*. No 1 pp 68-77. 2011.
14. M. Sillaots. Supreme Court Judgement as Source of Estonian Criminal Procedure Law. *Juridica International*. Law Review. University of Tartu. IV pp 132-141. 1999.

15. E. Colvin. Exculpatory Defences in Criminal Law. Oxford: Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 10, Iss. 3, pp. 381-407. 1990.
16. D. Bazelon. The morality of the Criminal Law. Northwestern University: The Journal of Criminal Law and Criminology Vol. 72, No. 4 (Avaldatud, 1981), pp. 1143-1170. 1976.
17. V. Tadros. Criminal Responsibility. Oxford Scholarship Online: January 2010.
18. R. A. Duff. Criminal Attempts. Oxford University Press 1997.
19. P. Alldridge. Developing the Defence of Duress. Criminal Law Review. Oxford University Press. 1986.
20. Crown Prosecution Service. The Code for Crown Prosecutors 7th edn. Issued by the Director of Public Prosecutions (DPP) under section 10 of the Prosecution of Offences Act 1985. 2013. Arvutivõrgus:
http://cps.gov.uk/publications/docs/code2013english_v2.pdf
21. S. White. The Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act. Criminal Law Review No 4. 1992.
22. W. Wilson. Central Issues in Criminal Theory. Oxford: Hart Publishing 2002.
23. M. Bohlander. The General Part: Judicial Developments. International Criminal Law 3rd edn. Brill Publishers 2008.
24. G. Jakobs. Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2 Aufl. Berlin; New York: Walter de Gruyter 1993.
25. W. Hassemer. Freiheitliches Strafrecht. Berlin: Philo Verlagsgesellschaft. 2001.
26. F. Haft. Strafrecht. Allgemeiner Teil. 3. Aufl. München: C.H.Beck 1987.
27. K. Ambos. Der Allgemeine Teil des Völkerstrafrechts. Berlin: Dunker & Humblot 2002.
28. B-D. Meier. Strafrechtliche Sanktionen. Berlin: Springer 2001.
29. H. Satzger. Das neue Völkerstrafgesetzbuch. Eine kritische Würdigung. Strafverteidiger No 3 2002.
30. W. Küper. Strafrecht. Besonderer Teil. Definitionen mit Erläuterungen. 3 Aufl. Heidelberg: C.F. Müller 1999.
31. G. Spence. The Code Napoleon or the French Civi Code. London: William Benning Law bookseller 1827.

32. West's Encyclopedia of American Law. Napoleonic Code. 2005. Arvutivõrgus:
<http://www.encyclopedia.com>.
33. J-F. Rencci. Code de procédure pénale. Dalloz 2005.
34. M. Bohlander. The German criminal code: a modern English translation. Oxford: Hart 2008.
35. J. Mc Bride. Human Rights and Criminal Procedure. The case law of the European Court of Human Rights. Council of Europe Publishing 2009.
36. A. Ashworth. The Criminal Process: An evaluative study. Oxford 2008.
37. I. Dübeck. Introduktion til Dansk Ret (Introduction to Danish Law). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 1994.
38. Ed. C. Van Den Wyngaert. Criminal procedure systems in the European Community. London 1993.
39. В. Туманов. Судебные системы западных государств. Москва 1991.
40. Ф. Ализаде. Международно-правовые основы деятельности по проведению совместных (международных) расследований в документах Организации Объединенных Наций. Международное уголовное право и международная юстиция. 2010.
41. В. Бойльке. Уголовно-процессуальное право ФРГ. Красноярск 2004.
42. Л. Владимиров. Учение об уголовных доказательствах. Тула, 2011.
43. К. Гуценко, Л. Головкин, Б. Филимонов. Уголовный процесс западных государств. Москва 2002.
44. Ю. Орлов Основы теории доказательств в уголовном процессе. Москва 2000.
45. Т. Москалькова. Этика уголовно-процессуального доказывания (стадия предварительного расследования). Москва: Спарк 1996.
46. Н. Стойко, А. Шагинян. Уголовный процесс Англии и Уэльса, Бельгии и Дании: сравнительно-правовой аспект. Красноярск 2007.
47. Н. Стойко, Г. Никитин. Уголовный процесс во Франции: Защита личных прав и свобод: Учебное пособие. Санкт-Петербург 2006.
48. С. Строгович. Курс советского уголовного процесса. Москва 1958.

49. В. Тертышник, С. Слинько. Теория доказательств. Харьков 1998.
50. В. Хубер. Развитие уголовного права в Европе: обзор. Основные принципы современного уголовного права: Сборник текстов. Тилбург 1998.
51. С. Шейфер. Следственные действия. Система и процессуальная форма. Москва 1981.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

57. Eesti Vabariigi Põhiseadus, RT 1992, 26, 349.

58. Eesti NSV kriminaalkodeks, RT 1992, 20, 288.
59. Kriminaalmenetluse seadustik RT I 2003, 27, 166.
60. European Convention on Human Rights. As amended by Protocoles Nos 11 and 14, supplemented by Protocoles Nos 1, 4, 6, 7, 12 and 13. European Court of Human Rights. Arvutivõrgus: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/Convention_ENG.pdf
61. Council Framework Decision 2003/577/JHA of 22 July 2003 on the execution in the European Union of orders freezing property or evidence (OJ L 196, 2.8.2003, p. 45). Arvutivõrgus: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.douri=CONSLEG:2003F0577:20030802:EN:PDF>
62. Official Journal of the European Union. Council Framework Decision 2008/978/JHA of 18 December 2008 on the European evidence warrant for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:350:0072:0092:en:PDF>
63. Criminal Procedure Code of the Kingdom of Belgium. Arvutivõrgus: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
64. Constitution of the Kingdom of Belgium. Arvutivõrgus: <http://legislationline.org/documents/section/constitutions/country/41>
65. Code d'instruction criminelle. Les Codes Larcier. Edition 2010. Tomes I-4. (Larcier, 2010, with supplements for 2011). Avaldatud aastal 1808. Arvutivõrgus: <http://editions.larcier.com/resource/extra/9782804455040/CICR%20PLESSPEN.pdf>
66. Bekendtgørelse af straffeloven. Herved bekendtgøres straffeloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 1260 af 23. oktober 2007. Arvutivõrgus: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=121398>
67. Retsplejeloven (Danish Administration of Justice Act). Arvutivõrgus: <https://www.retsinformation.dk/Forms/r0710.aspx?id=143192>
68. Strafprozeßordnung, StPO. Criminal Procedure Code of Germany. Translation provided by German Federal Ministry of Justice. Arvutivõrgus: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>

69. Declaration of Human and Civic Rights of 26 August 1789. Arvutivõrgus:
http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf
70. Code Civil. Jõustunud: 06-04-2006. Arvutivõrgus:
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.docidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20060406>.
71. Code de procédure pénale. Arvutivõrgus:
http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=411D102B3D6D22492BB412B831A75A98.tpdjo05v_3idSectionTA=LEGISCTA000006098229&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20051213
72. Code pénale. Arvutivõrgus:
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.docidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20060701>.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

73.RKKKo 3-1-1-25-03

74. RKKKo 3-1-1-142-05

75. RKKKo 3-1-1-85-07

76. RKKKo III-1/1-35/94
77. RKKKo 3-1-1-10-11
78. RKKKo 3-1-1-63-08
79. TlnRnKo 1-09-9812/73
80. Case of Asch v. Austria. Application no. 12398/86. Strasbourg 26. April 1991.
81. ECHR Case of P.G. AND J.H. v. The United Kingdom. Application no. 44787/98. Strasbourg 25 September 2001.
82. ECHR Case of Buck v. Germany. Application no. 41604/98. Strasbourg 28 April 2005.
83. ECHR Case of Funke v. France. Application no. 10828/84. Strasbourg 25 February 1993.
84. ECHR Case of Serves v. France 82/1996/671/893. Strasbourg 20 October 1997.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Erica Kaldre (sünd. 14.05.1985)

2. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Tõendite uurimise tähendus Euroopa riikide kriminaalmenetlusõiguses.

mille juhendaja on Harjumaakohtu kohtunik Karin Olentšenko

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas 06.05.2013